

చండకౌశిక మనునీనాటకమును తే మేశ్వరు డమకవీశ్వరుడు గీర్వాణభాషయ
 దు రచించినాడు. చండకౌశికశబ్దమునకు మిక్కిలి కోపముగలవిశ్వామిత్రుడు డని
 యర్థము హరిశ్చంద్రుని కారణమునఁ గౌశికుడు ప్రచండతను వహించినకథ నిందుఁ గ
 వి వర్ణించుటం జేసి దీని నామధేయము ఘటిల్లినది. హరిశ్చంద్రునిచరిత్రము స్కాం
 దపురాణం నం దొకవిధము ను మారఁ దేయపురాణమునందు మఱియొకవిధము
 గా న వచ్చు చున్నది. రసవంతముగా నేర్పఱచు నాంధ్రీకరించి ప్రకటించిన శత
 క ంధము బేళమం దెల్లెడ ప్యాపించుటం బట్టియో మఱి యే హేతువుచేతన
 గాని స్కాందపురాణం కమైనకథయే యాబాలగోపాలప్రసిద్ధ మయినది. అట్లు
 నాధునికులు ప్రదర్శించుటక లయందు నదియే మనము చూచుచున్నాము.

సత్యము తప్పనివాఁడూ లోములో నెవ్వఁడేని క డా యని దేవేం
 ననిందుగొలుపున నడిగినప్రశ్నమునకు నుత్తరము ఇచ్చుచుండ నురాజు
 డొకఁడు ని సమయే డన్నమాటమీఁద
 తేని బంకల నని ప్రతిజ్ఞ పట్టి యాపట్టును నెగ్గించుకొనుటకు నక్రమముగా
 నో మాయలు పన్ని యామన్నీని నెన్నరానియాపదలపాలు పఱచి నట్లు స్కాం దంబునఁ
 జెప్పఁబడియున్నది తపోధనమూర్ధన్యుఁ డయినవిశ్వామిత్రమహర్షిని సంతయువి
 ముగాఁ బ్రంబించుట నాటకస్వభావమునకు సరిపడి యుండ దని కాఁ
 వ్యరక్తవి యాపుంతును విడిచి యక్కడక్కడ నొక్కింతమార్పుతో మారఁ దేయపు
 రాణం క్తకథాసరణి నీనాటకమును నడిపించి నాఁడు.

హరిహరహిరణ్యగర్భుల విద్యోత్రయమును దాసు సాధింతు నని గాథేయుం
 పంబు జేయుచుండగాఁ నవ్వి లాముపురకేకాని మఱి యెవ్వరికిని నుండఁ
 దని విఘ్నంట్టు, వనాహరూపమున నొక యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి, తనజేయ
 కోర్వలేక మొట్టవెట్టుకొన్న యెఱుకుల మున్నుంచుకొని వేట వచ్చినహరిశ,
 యోపాయమున విశ్వామిత్రాశ్రమమునకుఁ గొనిపోయెను. అప్పు డవ్వునిత
 మకు లోనికి వచ్చినవిద్యలు “ కటకటా ! యనపరాధినుల మధల
 మగ్నికుండమునఁ ద్రోయఁబడుచున్నాను, మందభాగినులను మమ్మరక్షి
 డని యంగలార్వగా నయ్యారూపంబులు తనచేవిని బడినందున నెవం
 కనుఁడు స్త్రీహత్య చేయుచున్నాడని యాగ్రహించి యిదిగో మీ
 దు డా ప్రదాతను చూచును. వెఱవకు వెఱవకు డని యారాజు, తోడనే యక
 ర్థంబునకు రోసి, యెఱుంగమిం జేసి యారునిని మి గ

ద్దించి పలికెను. అంశుమీదఁ దోఁక ద్రొక్కినపామువలె నామునీంద్రుఁడు మండిపడు
గా నవ్విద్యలతనికిఁ దపోవిఘ్నముయిన దనునంతనముతో మాకుఁ బ్రియము మాకుఁ బ్రి
యము; హరిశ్చంద్రమహారాజా! నీకు జయము నీకు జయ మనుచు నంతర్ధానంబు నొగ
దిరి. తనచిరతపఃప్రభావంబునఁ జేతిలోనికి వచ్చినమహాఫలమును నిమిషములో నిట్లెగర
గొట్టి వేసినవాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డని తెలిసినతోడనే విశ్వామిత్రుని కాతనిమీఁద నాఁ
పరాని కోపము వచ్చి పగతీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను. స్కాందమునఁ జెప్ప బడిన
దానికంటె విశ్వామిత్రకోపమున కిది నయుక్తిక మైనకారణముగానుండు ననిసేనూహిం
చున్నాను. ఇట్లే మఱి కొన్ని విషయములు గూడ దీసికొందు మయినమార్పులను

వనె, మీఱుచు. నాటకము చదువుటవలన నాయాయంతములు గోచరింపఁ

భూతి నవి చ్చట వివరింప నయితని.

నాటక

యినను బ్రథమా

ము

రిశ్చంద్రునికి రాగలయ దివ్యదృష్టిని దెలిసిక

మృదు

గాను నా రహస్యముగా రేయెల్ల రవ

చేయ వలయు

ఈ పంథఃపురమునకుఁ

మఱునాఁ డుద

తనకొఱకు వేచి

ప్రియురాలు

నని తలంచుకొని తద్విష

రాజు విహాషకుఁ

ఁడు. అక్కడఁ దక్క మఱి యెక

దు శృంగారరసము

హరిశ్చంద్రునభిరం

నారునికి భోహితా

యుఁ బ్రసిద్ధనామములు

పురాణకథా

పేరు లిందు వరుసగా శైబ్య

డ సామా

స్యముగా విన వ హరిశ్చంద్రుని

ముల్లు గూడఁ గా

నఁబడ వచ్చును. అట్టివా

శ్వాసము

న ద్రౌపదేయకథాప్రకా

సక్త

ప్రభాభ్యా

నముఁ జదివిన స్పష్టపడియెడు

ప్రశ్నయనఁబడ

జికెఁ బుత్ర నిగి

శేషుఁ డగుశిష్యుఁడు మా నకవి చుష్కలద్ర

లింగించిన యప్పురా

ము బుఱుబుఱుతొనన

బయినను ఎంకాలము

యెఱులన

శనం బగుచు. దాశతానంపుటంబుల దాఁగి యుండి, విద్యత్రుభువుల

చరనా

దునె, సంస్థానానిపతులు నగు మ॥ రా॥ రా॥ త్విరాజా కొచ్చర్లకోట రాహుబలపేంక

టక్రష్టారాపు బహద్దరు బి. ఏ. గారి కారణమునఁ జకువరులపున్నెము పండి యిష్టుడు శుద్ధాకృతిని బయటఁ బడినది అవారు ప్రకటించెడు సరస్వతీపత్రికయం దాగ్రంథము నేకులు చదివియే యుందురు.

క్షేమేశ్వరకవిచరిత్రమును గుఱించి కాని తద్విరచితము లగు సితరగ్రంథములను ఁించి కాఞ్చి తెలుపుట కిప్పటి కేమియు నాకుఁ దెలియవచ్చినది కాదు. ఈనాటక మును దెలింగించుటయందు నేను విశేషశ్రద్ధనే పుచ్చుకొన్నాను. అయినను నాకించినట్టి బట్టి యిం దనేకలోపము లుండ వచ్చును. భాషాప్రపంచమున నభిమానము గలమనీ ంతులు నముచితరీతి వాసిం బరిహరించి దీసిం దమయాదరమునకుఁ బాత్రము గా ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము.
జూలై 1900 సం॥రం

వడ్డాదిసుబ్బా గారయ్యఁడు.

శుద్ధ పత్రికా

శీట.	పద్యము.	పాదము	తప్పు.	బుద్ధి
	3	౧	నమా	మా
		౪	దక	దక్
౨౫		౧	చెట్టువ	చెట్టు
౩౪	౧౪	౨	లార్పు	లార్పు
	౨	౪	నాళి	నాళి
		౧	బోయ	బోయ

ఈనాటకమునందలి పాత్రములు.

పురుషులు.

— అయ్య — డు. కథానాయకుడు.

— మనకు — డుకచెలికాడు.

తా.

రాజునకుశాంత్యుదకముదెచ్చినవాడు.

— ప వచ్చినకిరాతుడు.

— ప వరా మయినవాడు.

గానము పొందినమహర్షి.

— పాపము.

రిచారకుడు

రాజు కుమారుడు

0

ఉపాధ్యక్షుడు

వటుడు—

— డు.

విశ్వదేవుల.

— ము

మిత్రుని నిందించినదేవతలు.

ధర్మకుడు—

గొనుటకు

దాలవేషయినధర దేవత.

అనుచరుడు—ధర్మ శిష్యుడు

కాపాలికుడు

—

—

వి. న.

జేతాశులు—

—

పురుషుడు—ధర్మ

— రకు

శైబ్య—రాజుభార్య.

చారుమతిక—చేటి.

హేమవ్రభ—వ్రతహరి.

విద్యులు—విశ్వామిత్రుని ముఖమకుండమున బ్రత్యక్షము.

త్రిశక్తులు.

యెలకలాగున

రాజు — మిత్రు

కార

అందు

అ సామ్యమున బాంధవ్యదేయును, వేయు

మనమున గూఢము, నిదయలు

అందు

ఉ. నద్దుం

నమ్మ

వాసహిల్లడక

దద్దయు, భేదభారముకతంబున బ్రసిమితంబు చిత్తమున,

బెద్దగ నాపురించుల మోమున సారెసారెకుం,

బ్రాహ్మణ్యమున గన నైపదు చూపు లేకమున.

F.

(అలోచించి నిశ్చయముతో) ఇప్పుడీ శాస్త్రజాగరణత మా దేశించుటకు బూజ్య

లగుకులపతులయభిప్రాయ మేమయినది? న సేమి? గురుశాసన

మును మర నాగ్నము

విమా—

వాసక జ్ఞక యగుదేవి భండేత

యయ్యెడు నను నార్థమున వే అర్థమున నైతమునకు బ్రయోజనము

గానరాకున్న

రాజు — మిత్రు

విమా — అయ్యా! నీ కిది

ధవటునకు నాకు మహా

నర్థము.

రాజు — (స్రోత్కంఠము నయమును నటి) మిత్రుడా! దేవి యేమి చేయు

నని నీ వనుకొను

విమా — చెలికాడా! నీ శా

యము నని యూహించు

చున్నాను.

రాజు — మిత్రుడా! అది తప్ప అందు సందేహ మేమి? దేవి

ల

కోపకారణము గాదు చూడు.

ఉ. మంతురు లాగిరో, హిత సమాజముగోరి

నీ,

కాంతుడు, వే తొక్కు నను గా దని కూ

దు ధూర్తుడై

మన

చ. చ. యెయార మొప్ప

వలి దగుజాము

వ్వల ని.క రా

మృల, గొఱరేయి -- బ్బ

(చింతించి) మిశ్రుడా! నిశ్చయముగా నీలాగు

చ. ఉపద మదాగమాశ యయి గాంప.

యవిరళసంభ్రమే ద్ధ మన యె

సవసవ గాంచి యొం జొరులం బొప్పి ఉ నర్పక ల గాం

సపుదల యెత్త నోడు బచ్చెయంకడి రాజ్ గాం

విదూ— చెలికాడా! కడచిన

యెదవ!

తెమ్మ. మన మక్కడకే పోయి దాని బ్రసన్న

యె

రాజు— (సన్దాఘముగా) ఓయీ! నీవు బాగుగా

రమ్మ. మన మక్క

డకే పోవుదము. (నడచుచున్నారు)

రాజు— (భేదముతో నిట్టూర్పు విడిచి)

బట్టి యిప్పుడ

పోవుట నాకు భేదకారణము.

చ. ఎడపడునాకథం దిరిగి యెత్తుచు, నే నరుదెంచుదారి

న్నిడుకొని, గడ్డిపోచ చలియించిన నన్నుగ నెంచుకలి, వె

స్కడ నిభృతంబుగా నరిగి కానక యుండగ నవగిరింప, బ్రే

ముడి విరిసల్లగల్వన బోలెడుకన్నలు మూయం ఎతులక.

విదూ— (నడచి తెరవంక జూచి సన్దాఘముగా) ఓహూ! చెలికాడా! చూడ

చూడు. అలంకరణోపకరణంబులం గొనివచ్చెడుచారుమలితోఁ బ్రవేశిం

యిదిగో దేని యిక్కడ నున్నది.

రాజు— (చూచి సంతోషముతో) ఆహా! ఏమీ!

చ. చెలి శరణారపుండ్రుకుఁజెక్కులం గూర్చు వత్తభంగి; వీ

నులం గడ కొత్తువాలికకనుంగవం దీర్చు కజ్జలంబు; వే

నలి కుటిలంబు వ్రేలు; నరుణం బధరం బగు భూసరం బిటుల్

పొలిచినం దొంటిదే సుషమ, భూషణముం బగ నేయు నాం దగుక.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ పరమాత్మ సేవయః.

చండకాశికనామకమ్

పొసరుచుఁ బంచుఁ బ్రుంచు జగముల్ సుతాత్మత సీవిభుడే, యీ
యసవిశ్రాంతావ్తమాత్తులనే వ్యాప్తము విశ్వము, లేడు వంద్యుఁ డీ
తని కనుమాడ్కి, గంకణపుఁ ద్రాఁచుఁ పూత్కృతఁ దూలి సర్తనా
దిని బసలగ్న మాపకుపతిప్రసవాంజలి మిమ్ముఁ బ్రోచుటక.

౧.

చ. కనుఁగవకెంపు బా... డి... రమ్య... మామొగం

బసయము న... ణాంకరు బచరించుఁగాత, మా

నునయముల్ వృథా యికఁ, ద్వదాగ్రహ మచ్చిలుఁగావుతక మన

యనఁ, దే... యెదఁజేచ్చినశంకరుఁ డేలుతక మిముక.

౨.

శ... సమాధుల, నమాస్యశీ విలాసోల్లాసం

చ. నైదిరువికారితక ద్రుటి వెటం గై భ్రాంఘై స్తేర స్తై,

జ్యానాదం బాసరించుచో మరుఁడు రూక్షం బై, కరఁగం ఘృణా

సానం బై రతి నేద్య... మగు... లోముక మిముక.

౩.

తమన)

మాత్రధారుఁడు— తిదిస్తర మెందుకు? దుష్టమాతృబుద్ధివాగురాలంఘనసేవారం
హుండును, చూచు గోపానముద్ధృతాశేషకటకుండును, సమరసాగరాంత
ర్భ్రమద్భుజదండమ... ట్టు... స్వయంవరవల్లకుండు నగు శ్రీమహిపాలదేవుని
యాదేశంబు గాంచితిని. పురావిదు లుదాహరింప... ప్రశస్తగాథ యాయనదే
గదా!

మ. అనుమాలుం డయి యాశ్రయించి గహనం బౌనార్యచాణక్యనీ

తిని, మున్నుండుల గెల్చి పుష్పపురిఁ బొందెం జంద్రగుఘండుఁ గం

టునఁ గీర్ణాటతఁ గాంచువారి మరలం ద్రుంపక భుజాదర్పణం

డనుఁ డౌశ్రీమహిపాలదేవుఁ డతఁడైనాఁ డిప్తు నిక్కంబుగక.

౪.

పారిపార్శ్వకుఁడు— (ప్రవేశించి) ఆర్యా! అమృతహారాజు నాదేశ మేమి?

మాత్ర— సుప్రసిద్ధం డగువిజయప్రకౌప్యనిద్రపౌత్రుం డార్యక్షేమేశ్వరకవి నవీన

ముగా విరచించినచండకాశికనాటకముం బ్రయోగించునది యని. అమృతకవి

నాట్యవేదవిశారదులును విద్యాకలావిదులును లోకజ్ఞులు నగుసభాసదులం గూర్చి

యిట్లు వలికి యున్నాఁడు.

చండకౌశిక నాటకము.

క. దోసము తేశము తేనివి
వీసంబు గుణంబు తేనివియు లే వెంతుక
దోసమును గప్పి చుచ్చుడు
భాసలఁ జేయుడు గుణముఁ బండితులారా.

కాపురఁ బారిపార్శ్వకా! కుశీపురతో సంక్లిష్టము నారంభింప వేయి
పారి—(సాశంకముగాఁ దల వాంచుకొని) ఆర్యా! ఆలకఁపుడు. నా—గ్రహణ
కాలమున మీరు దక్షిణ యిచ్చెద నని మాటయిచ్చినబ్రాహ్మణోత్తముఁడ,
తదర్థము నేఁ డరుగుదెంచి కోపపడుచున్నందునఁ గుశీపుర లందఱు వందరి
చున్నారు.

సూత్ర—(ప్రయము నభినయించి చింతను నటించి సహర్షముగా) మహిమా!
ఈవిషయమున వివాదంపడ నేటికి? ఇదిగో నే నిప్పుడే—

ఆ. వె ఆలక జూరి నమ్మి యాత్మ దేహము నమ్మి
సశ్యపాలనంబు సలుపుపొంటె

నియ్యకొన్నంత మిత్తు హరిశ్చంద్ర
పార్థివుడు వోలె బ్రాహ్మణునకు.

(తెరలో) వయస్యా! ఇటు, ఇటు.

సూత్ర—(తెరవంకఁ జూచి) ఓహో! ఏమి! హరిశ్చంద్రమహారా
సూరితంబు లగునాపదలు కుశలపరిణామంబులుగాఁ బ్రార్థింపఁగలిగి పురుండగు
పురోధనుండు రహస్యమున నుపదేశించిననియమవాగ్దేయంబులం బొనరించి పర్యా
కులమానసుం డగుతనకుం బ్రయోజనయస్యండు బోధాయనండు దారి చూప
నందిపురమువైపున కిటు బయలు వెడలినవాఁడు, చూడు—

చ. భర మగుతూఁగుచేఁ దొగరుపాటినసోమరికన్నులం, బ్రజా
గరమున వాడుదేరుమఖంజమునక, విధుఁ డీతఁ దొప్పెడుక,
మరగినయాత్మయాధమును నూపటివేళను వాసి, రేఁటుక
విరహకృశానుకూలను వేఁగుమహాగజరాజ మే యనక.

కాపున నక్కడకే పోదము రా (ఁమ్మ)మించుచున్నారు) ప్రస్తావన.
(తరువాత జాగరభేదము నభినయించుచు రాజును విదూషకుఁడును
బ్రవేశించుచున్నారు.)

విదూ—చేటికా డా! జాగరప్రబడలిక గలకన్నులతో నీవడగ్గిర్లుముఖం బగ
తాఁడెరునుం బోలె నున్నేషనిమేషంబులం గావించుచున్నను దారి గానక గు

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు చింతను నటించుచు శైబ్యుడు జారుమతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

చాడు:— దేవీ! ఇదిగో, బసాధ నూపక రణము.

శైబ్య— (భేదముతో) ఓసీ! చారుమతీ! యిక్కడ నెవి తీసివేయుము. నన్ను నే
నెందా కఠి బరాభవించుకొందును? నా హృదయమున కీయలగ రణోపకరణాస్త్ర
సంరక్షము

సమా — అబ్బో! ఈమెది గట్టిపట్టు.

రాజు— బాగు! దేవీ! బాగు! న సర్వమనోహరంబు లయిననీయవయవంబులకుఁ
బ్రసాదమొద్దేశము నిజముగాఁ బరాభవస్థానమే చూడు.

మ. తరుణీ నీ జిగిమోవి కాసపడె ౫౦ దాఁబూలరాగంబు; సుం

దర! కందోయిని ముద్దుఁ జెట్టుకొన నుత్సాహంబునుం జ్జలం

బురు = ధ్రోణుహా! కౌగిలిచుకొనగా నూహించు హరింబు కం

ధరః స క్షటికి భూషణంబు లవి స్సార్థం బ్రాశయించు స్మితకా. ౧౫.

విదూ— మిత్రు. డా! మనము సమీపింతుము

రాజు— చెలి కాదా! మన మిక్కడ దాగి యుండి వీరికి స్రవణసంభాషణ మాల
కింతము (అట్లు చేయుచున్నాడు)

శ్రీబృ—చేటి! చారుషతీ! అక్ష్వధమున నూలుడించియు మరల నన్నార్పపుత్రుఁడు
విప్రలక్ష్మిగోచరిం గావించెను గదా! స్వధా నాభాగధేయ! బులకిశ్వసనీయం
బులు. వాని కింకర బదవేల నవస్కారంబులు.

రాజు— ఏ మాన్యము!

క ఘనపటపాంతరతుడుగా

సీతా దేవి మోము ముడువ, సేమిగుంపాలం

భన మయ్యోడు సయ్యది యా

యన కెట్లులు విప్రలంభ మది యద్భుతము?

చేటి— దేవీ! నివిచారము మానము. రాజులు బహుధార్ముకులు గదా!

విదూ— ఆ! బాగ సమాధురా! బహు కార్యు లని చెప్పము. ప్రియమిత్రు నూరక
యనదూకుపాలు చేసెద వేల?

— చతి కాదా! దీ: మీ. చర గోపకడనము.

క. యము C గురి సభలు కదం

श्री ३०० - श्री गुरुदेव गुरुदेव गुरुदेव

క. నులులవి ధ్యోసాలం

భమునకుఁ బాత్రత లభించు బహుపుణ్యులకుఁ.

౧౭

శైబ్య— (విద్యుచ్ఛవము)

చేటి— దేవీ! ఊరికిల్లు మూలకిల్లుము. అతిమాత్ర మైవయమాయకత్వముచేత నీ మహారాజును మీఱు బెట్టిదానవు. అవ్వా! నీ విస్వమ నన్నడిగితవా, ఆయన నన్ను జూచినను నీచాయనను జూడకుము. ఆయన నిన్నెంత మంచిమంచి మాటలతో బలమానికొన్నను దడవుగ నీ వల్లసములాడి యాయనను ఘోరపెట్టుము.

శైబ్య— ఆర్యపుత్రుని జూడఁ గగలస్వ డీపాదుమనస్సుమీఁద నాయధికారము సాగినపక్షమున నీమాటు నీదెప్పినట్లే తప్పక జరిగించెదనె.

రాజు— (స్వీరగా సమీపించి) ప్రియురాలా!

క. నీ కే నెపుడు విధేయుఁడ

నే కద, మత్పరత నున్ననీడెందముమై

నీ కేమిట సధికారం

బో కంజదళాక్షి! సాగ కుండును జెపుమా.

౧౮

— ! శుభము.

(ఇద్దఱును సంభ్రమముతో నిలుచున్నారు)

శైబ్య— (నవ్వుతో) ఓహూ! ఆర్యపుత్రుడే! కానీ (నవకాశముగా) జయము ప్రజలకు.

క. భ తం

హా! జే! నే నన్నమాట ఆయన చెవికి రా

బడి యుండును. కానీ

శ

జయముజయము మహారాజ! దేవా! నా

ఇదిగోఁ బీతము. దేవర యుండు గూరుచుండుండు.

(అం తుం గూ ర్నరు)

రాజు— (కడుదడవు దేవవం పల్లోకించి) సుందరీ! ఇదిగోనివ్వడు—

చ. దగగొని వేగుఁబోక విరిదమ్మి

దకొమ్మ వ్రాలఁగా

నెగయుతెఱంగునక జిగికనీని

ఎద్యగంచలంబుతో

సోగసుగ నావయం బాలయమా యిక్కునఁ గ్రమ్మటించి తే

మగవడెఁ దన్ని! నాయెడ దయ న్నరలి చెడునేర తల.

౧౯.

మఱియు నొమనోహరిణి!

క. నగల ననాదరణము నీ

వగపఱిచినఁ గొదవ యుదవ దభిరామతకృ

జిగి మేనఁగి గాని నా కది

మగువా! ప్రకటి చు నీదుమదిమనికెతమున్.

౨౦.

బ్రహ్మ — నిద్రాలసంబు లైన యాయవయంబులతోడను, బ్రజాగరమంధరంబు లైన యీ శోణ నేత్రంబులతోడను దేవరవారు మిక్కిలి చక్కగాఁ గనఁబడుచున్నారు గదా నామాట కేమి? (కోపమునఁటించుచున్నది)

రాజు — (తిడవుగఁ దేఱిచూచి) ప్రియురాలా! అరుద్రహింపు మనుద్రహింపుము.

చ. మదవజయధ్వజంబు సుషు సన్నగువక్రపుబొమ్మతీఁగ నీ

మదుట నదేల తాండవఁగఁగొనఁము సున్నచు నుండెఁ జండికా!

మృగుపచక్షావకఁపిత పరిస్ఫుట బంధుక జాఁధవంబుగా

నదిరెడు నేల నీ కసమయంబున నిట్లధరోపబింబమున్.

౨౧.

(దోసిలిఁటికి)

ఉ కమ్ము ప్రసన్న పూర కలుకన్ వహియించెద వేల కోపనా

యెమ్మెయి నెంచి తీపు నను నే నటు గా నది నమ్మవేని దం

డమ్ము విధి పు పోలిఁటు నాకు గుణగుణార్ణయమ్మునం

దు మ్ముహనీయు లాకులపతుల్ బలితంపుఁ బ్రమాణ మయ్యెదర్.

౨౨.

(ప్రతీహరి ప్రవేశించి)

తీ — జయము జయము మహారాజ! ఇదిగోఁ గులపతులస్పృధినుండి యొక తాపసుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు — హేమప్రభా! ఆలసింపక సాదరముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

తీ — దేవా! చిత్తము చిత్తము. (నిష్క్రమించెను)

(తరువాత శాంతుదకమును జేతఁ బట్టుకొని తాపసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రావ — (విస్తయముతో) ఓహూ హూ!

నీ. ఇది యేమియూశ్చర్య మి - దుబింబము మ్రింగెఁ బర్వంబు గాకె స్వర్భాచుఁడొడిసి

యేమీ మహాఘోర మీదశావలయంబు కావిరుల్ గ్రమ్మంగఁ గాలఁదొడఁగె

విద్వూరమేమయోవెసఁ దొంతులువోలెఁబృథు సౌధములు గూలఁబృథివియూఁగు

నెగిసి యుల్కాదండి మే మిటు ఖండించె రెండుగా మార్తాండమండలంబు

దారుణోత్పాతములు గదా తలఁప నిన్ని

గంచుదివియల వెదకినఁ గనికరంబు

గానఁగా రానిహతవిధికపట మకట

యేమి మూఁడింప నున్నదో నుగకరీగ

అయినను గురుజనలపరామరికవలన నివి యన్నియుఁ గుశలవరణావధు
కాఁగలవు.

తే. గీ. శాంతివలనను బ్రాహ్మణస్వస్తివాచ
సంబువలనను స్వస్థయనఁబువలన
దానమున సజ్జనానుకీర్తనమువలన
క్షుమ మహితాత్పతడుస్వస్థశమన మగుచు.

అందుచేతనే మహాదాభావులయినకులవతులు సర్వోత్పతప్రశమనంబుగా నిజ
రబ్ధస్వస్థయనకీర్తనశేషభూతం బగునీ శాత్రుదకిమును రాజునకును రాజీక
నిచ్చి రమ్మని నన్న పినవారు

ప్రతి— (పవేశించి) అయ్యా! ఇటు, ఇటు. (సమీపించుచున్నాను)

తాప— (సమీపించి) రాజా! నీకు శుభము.

రాజు— (తొందరగా లేచి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

శైబ్య— మునిగ్రా! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

తాప— రాజా! జయశాలిని నమ్మ సాధ్వీ! వీరమాతవు గమ్ము.

రాజు— (తొందరగా) పీఠము పీఠము.

ప్రతి— (పీఠము గొని వచ్చుచున్నది)

రాజు— స్వామీ! ఇదిగోఁ బీఠము. కూరుచుఁడుఁడు.

(అందఱుఁ గూరుచున్నాను)

రాజు— హేమప్రభా! నీవు ద్వారమునడ నుండుము.

ప్రతి— చిత్తము దేవా! (సమీపించుచున్నది)

తాప— రాజా! మహాత్ములయినమీనతులు తమయాశీస్సులవలన సుత్రవృష్టప్ర

సంపన్నంబు గావించి నశాప్రబాగరాంతంబుఁ గాంతానీహితంబుగా

శిరస్సునఁ జల్లుకొనటకు స్వస్థయనశేషము నీ శాత్రుదకిమునఁపినారు.

రాజు— (పార్శ్వములో దోసిలికట్టి) మహాప్రసాదము.

తాప— మ. శమితాహ్వయమంక్రైపుతమాను బుష్కర్తాత్ర శేజోనలం

బమితప్రానుఖ్యునిపచ్చ మనసాప్రకాశబ్రహ్మసాక్షి శే

ష నునిర్వాచ్యమహత్త్వ మీయుదక మైశ్వర్యంబు నీ కిచ్చెడున్

బ్రుదుదంబు బొదలించుఁగాత మఖిలాకర్తుల్ నవారిఁచుతిన్.

రాజు — (స్వర్గము నభిసరించి) ఆహాహా!

క. అలక్షత్రబీజమునకుం

గలుగం బ్రసవాంకురంబు కారణ మిది, వే

వేలుఁగుఁగొలముఁజేం డైత్తుగఁ

దల దీనివ్రసాదమునఁ గదామైత్తి రిలక.

౨౬.

పాప — పూజ్యురాలా! శైవ్యా! కులగురులయాదేశంబున గృహదేవతలకును భూదేవతలకును సవిశేషముగా నీవును సమారాధనముల జరపవలయు.

బ్య — (దోసిలి పట్టి) స్వామీ! చిత్తము.

పాప — రాజా! నీకు శుభమవుఁగాక. నేను బ్రాగ్భవివిధవిధివిస్తరు లగుకులపతుల సంభావించు నరుగుచున్నాఁడ. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

బ్య — (వై యముతో) ఓనీ చారుమతికా! ఆర్యపుత్రునకు నిశావ్రజాగరము మహానుభావులు కులపతులే యాదేశించిరి. అయ్యో! నన్నుకము తేనియింపాడు మనస్సు న న్నెంత దురాత్మురాలిని జేసినదే. కానీ ఈలాగు చేసెదను. (దోసిలిపట్టి వ్రకాశముగా) ఆర్యపుత్రులు న న్నునుగ్రహింతురుగాక.

రాజు — (అనురాగముతో) ప్రేయసీ!

ఉ. చెన్నఁటితప్పిదానఁ గలుషీకృతచిత్తుఁడ నయ్య వాకు నో

యన్నులమిన్న! నీయనునయం బిది గ్రాహ్యమ యందువేని, నీ

వ్రస్ననిచెక్కుటద్దములఁ బత్రములక రచియింతు ముత్రైపుం

బన్నసరెంబుఁ గంబుగుషమం బగుకంఠమానక ఘటింపుదుక.

౨౭

బ్య — (నీగు పడుచున్నది.)

రాజు — (అట్లుచేయుచు) ప్రియురాలా!

బ. చెమరు గగుర్చు నీకు జగిచెక్కుల, నాకు వడంకు గేల, నే

కమమున స్థాయి నౌ మకరికల్? సకలంబు వృథా శ్రమంబు, హా

మెడఁ గూర్చఁగా నది తరంగిత మాచుఁ గుచాగ్రసీమఁ, గం

పమును మదీయహస్తసహవాసభవంబును మాన దుగ్ధలీ.

౨౮.

ఆర్యపుత్ర! కులపతు లానతిచ్చినట్లు లాచరింపఁ బోవుచున్నదానను.

ను నిష్క్రమించుచున్నారు)

పాప — మిత్రుఁడా! సోత్కంఠుఁడ నైన నే నేలాగునఁ బ్రార్థి పుత్తును?

బ్య — చెలికాఁడా! నీవు దేవిమాటలను జెప్పకొనుచు సంతోషింపుము. నేనును భోజనవ్రసంగముతోఁ గాలము పుత్తును.

వనచరుడు— (ప్రవేశించి) జే జే దేవరా ! అవధారు సామీ !

బెట్టిదపుముట్టియకొట్టకొనం బిట్టు గోదాడ తుంగపట్టులం బుట్టిసనెత్తా
వెల్లువపొత్తునం బెల్లు ఎలచునూర్పుగాడ్పులం దంతయంత్రాంతరదరచర్వ
మాణబు లగుతెల్లనికొట్టిగడ్డలపిడి యిట్టట్టు జెదరి విప్రకీర్తనప్రతిపక్షజయో
పాజ్ఞితనిజనుశంపటలంబునం బోలె గాలమేఘంబునం గూరియుకరకవర్ష
బుచుం బోలె దశదిశాభాగంబులం గప్ప, బెడ్డకాలంబుచుండి మెండుకొనియు
వేరంపుఁగారణంబునం జేసి రోసంబునం బూర్ణశశాంకమండలంబునుండి నిం
బలిమిం గళాయచుశంబుఁ బెకలించి కబళించెడ తుదిరేయిటికటికిచీకటిమొ
త్తమ్మునుం బోలె దశనాంతరాళఖండనభయకుండలాయితవృణాళదండ
సురకరాళవికటదంష్ట్రాయుగళంబున ముఖమండలంబు చీడింప, నేపా
కోపానలంబునెగడునుం బోలె దరలతరజిహ్వప్రవాళంబు గ్రాల, విద్రావిత
వనసింహసహతి యగునిజగర్వగంభీరఘర్షరా రావంబునం బెదరి తమతమ
జాతి కనుగుణంబుగా కాపోవు నాభీశార్దూలాదివ్యాళజాంబులకోలాహలం
బాంకించి యాగ్రహించి టిక్కించినకర్ణకర్ణయంబు ముత్తియపుఁజిప్పదోయి
జప్పటలు సఱవ, రూక్షతరపింగాక్షివిక్షేపం బగునిశితకరవాలవివ లేంద్రనీ
కజ్జితమాలశ్యామలస్థూలకాయంబు స్ఫులింగశేషం బగుదవదహనమషీరా
నీసశీంప, వికటతటచ్చటాక డారకేసరకలాఙంబున నిరంతరపరి
ద్వసలగ్నదావాసలోద్ధారభాస్వరం బయి వతాతతధరావలయలీలాసహ
ద్ధితం బగుమహావరాహంబునుం బోలె నెకవ యాధాధిపతి మృగవృ
భూమిని బ్రవేశించెను. అవధరించి దేవర చిత్తానుసార మాచరింపుడు. నేను
సక్కడకే పోవుచున్నాను

రాజు— (సంతోషముతో) ఆహా! నా కిప్పుడు వినోదస్థానము లభించినది

విచూ— (కోపముతో) ఓహో! నాడ ముల్లుకంపలలోను తెల్లుచుల్లిల
లోను బడి మిట్టరల్లంబు లనక యాఁ డప్పలకు లోఁగుచు నడవులలోఁ దిరుగు
లాడవలయుటం బహుప్రత్యహాయంబు నాఁ జనువేట నీకు వేడుక

నిక లోకముతో నయాసస్థాన మేది యుండును?

రాజులకు వేట యత్యంతోపకారకము గదా! చూడు—

ల... మానసంబునకు హయి ఘటించు; జలించులత్వము

దలవటుచుకొ స్థిరత్వ మఖిలాంగము లాఘవ మొందఁ జేయు నె

కొల్లుపుఁ గడంక బుద్ధి; గలకుంబలె నెంతయు యోగ్య మింత

దలఁపక వేట సందు వ్యసనం బిది రాజులకంచు బండితుల్.
కాబట్టి రా చున మక్కడకే పోవుదము.

౨౯.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది శ్రీవరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధుపంశేక్షీర
నీరాకరరాకాసుభాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
త్వైంబాగర్భశుక్తిచుక్తాఫల సూరవరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతం బగుచండకౌశికనాటకంబునందు బ్రథ
మాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తెరలో) ఓహూ వరాహస్వేమూర!

మహాస్రగ్ధర.

కలఁచుం బంకంబు, చెఱించుం గమలిని, నమలుం గందళన్తుల్,
జల మీఁకుం గూల నొడ్డుల్, స్థపుటచులుగ మస్తాస్థబుల్ సల్పె, దూజెం
బలుగోనం, దక్కె డక్కె, బలుచుం బలుచు, వే భల్లముల్ చిమ్ముడంచుం
బలముల్ వెన్నాడి గాలింపఁగఁ జొరఁబడెడుం బంది కాంతారభూమిన్.

కాబట్టి యడవుల నెల్ల నరికట్టవలయును.

నీ. గహస్థావరోధధూర్వహజాలికులు జాలబంధంబులను బొంతఁ బన్నవలయు
భషకసంఘులు వనాభ్యంతరంబున జొగిలములపట్టెడ లెడల్పంగవలయు
నలయ వాజులు వనస్థలమా లెల్లను పాశహస్తులు రాహుత్తు లలమవలయు
దండదుల్ పూనుడుంతలరాతు లంతకుల్ బలెఁ గాన గజిబిజింపంగవలయు
మందరాచలమంధానమధ్యమాన
కలశపాథోనిధానంబు దలఁపు రాఁగ
నధికవనసత్వ సంక్షోభ మావహిల్ల
ధీరలుబ్ధకచారంబు విరుగవలయు.

౩.

(రువాత రాద్రోజ్జ్వలవేషుండయి సంభ్రమించుచు విఘ్నరాట్టు ప్రవేశించు
చున్నాడు)

— సాశంకముగాఁ దనతో)

నిసమాధికిఁ శివులయంగజకేళికి దత్తుసల్పున

గంగకుంకరవనానానా నగరగంధులెల్ల బగవద్గీర్వాన నిగం

తరము సమాచరించెడుహితవ్యవసాయపుబంట మాపువే.
పరమవిలాసమై యెవఁడు భాసెలు, నే నలవిఘ్నముడం గదా.

కావున నే నిప్పుడు—

చ. జలజజ్జశాన్తిశంభులయసాధ్యపువిద్యలు మూఁడు నుగ్రపుం
బలుపుడపంబునం బడయు వాఁ డగుతాపసునుండి మజ్జగం
బులను సముద్ధతీంతుఁ గిటిమూర్తిని గ్రేడమెయిం ధరించుచున్
బ్రాహ్మయమునందు నాదిమవరాహతనుండు ముకుందుఁడుం బలెన్.

అట్లు చేయుట యుక్తమేగదా!

చ. భువనములన్ విధాత సలుపున్, హరిగాఁడు హరుండుగాఁడు; తే
శవుఁడు భరించు గోప్త యవి, శంభుఁడు గాఁడు విరించి గాఁ డుమా
ధవుఁడు హరించు హర్త యవిధాత్యుఁడు, గాఁడు విధుండుగా డసం
భవ మగుఁగాక మొం డొకనిపట్టున నెట్లుఖిలంబు నెద్దియా.

(అలోచించి) అయినను బరమనైష్ఠికుఁ డగునీతనియం దసంభావ్య మొకటి
గ— గాని మునిస్వభావంబులు శుభభక్తివంబు అనియుఁ గామ
ంధు అనియు నిక్కార్యంబునకుఁ గడంగితిని. ఫలిత మె ఁదు. యలు.

(తె) అతినిబిడవ తర్థానగర్విత వాహద— డుండు.
బడుచుం . పను. గ పి . లి మా
యను గయికొన్నచందమున నక్కట! న న్నెలయించి దప్పుగాఁ
గొని చనుదెంచి తేల నుడుగుల్ వెయి? నీ విపు డింత వాడుకం
బడి తేని దామరవనంబుల నింకిటఁ గింప వె—డున్.

— ని హర్షముతో ఓహూ ఇతఁడు మిపించెనే న్న నీవుఁ డీలాక్షన
బోయి యెవ టిమాయనే యవలంబ— యెదను (సత్వరముగా నదవి
హర్ష— న్నాడు.)

(వాత బల్లువుని వెంబడించుట శభిసయించుచు రథమెక్కి రాజును గాఢ
వేష— చున్నాడు)

(చుక నిమే న" అను పూర్వోక్తపదము— చు ముందు
చూచి స ముతో) ఆర్యా ఆర్యా! వరా—ము మనకుఁ జె న్నట్లే
తోచు న్నది. —చూడు.

చ. నమలుతటిం దొరంగుకవణంపుబిసంబులు గప్పె నీవన
క్షమను గలంగి పాటునుదకంబులధార లివే సరస్తటిక,
శ్రమగళితోరుఫేనముల శాద్వలముల్ శబలంబు లిందు, సాం
ద్రము ధృతముస్త సౌరభము తచ్చ్వసితంబుల మారుతం బిటక.
(మరల నిపుణముగాఁ జూచి సంతసముతో) ఆర్య! ఆర్య! ఇదిగో నది, చూ
డుచూడు.

ఉ. జోక మెడం గదల్చుకొనుచుక వెసఁ ద్రవ్వినదుంపతోడిప
ర్యాకులలోలనాలవికచాబ్జము నోరను బూని, లో నిగూ
ఢాక. ౧ నాభినల మాననపద్మముఁ జేర వెండి దం
మాధ్యతిని గ్రాలుమహాకటి నాఁ దనరౌచుక.

సూతు—(నకొతుకముగా విలోకించి) ఆయుష్కంతుఁడా! చూడుచూడు.

మ. తిరుగం గ్రొల్వన వచ్చి లక్ష్మమయి భీతిం దోన వె న్దీసి ముం
దరిపాదంబులు సాఁచి, కుంచుచరమార్థం బీడ్చుచుక ముందుకుక
ద్వరితశ్వానవిదీర్ఘస్యక్వవివరభ్రాశ్యద్విసాంకూర మా
విరిగోఱం దరిసించు నీ కన గతప్రీడావిలక్ష్యాస్యమై.

రాజు—(బాణమోక్షణమును నటించుచునమీపించియంతటఁజూచియాశ్చర్యముతో
అయ్యో! యీనిమిషముననే మాయమై పోయిన నిమిఁద ననవసరమున బాణ
మోక్షణము గావించితినే.

చ. కను మొలఁగుక త్తణంబు, త్తణకాలము దృగ్విషయం బగుక, మఱి
జనుఁ గడు గా, మరల సన్నిధియందుఁ జరించు, గ్రమ్మఱక
వెనుకను బ్రక్క నంతటను వెండి భ్రమించు; మెలుంగు వోలే ని
ల్వని దగుదీని నెక్కరణి లక్ష్య మొనర్తునా తోఁప దేమియుక.

(నిపుణముగా నరసి దూరము చూచి యానందముతో)

ఓహూ! వరాహ మీమహారణ్య మతిక్రమించి ప్రసన్నభూమి నధిరోపించినది.

ఆర్య! గుఱ్ఱములను వేగముగాఁ దోలుము. ఇంక నిదియెందు బోఁగలదు?

—(అట్లు చేసి రథవేగము నభినయించి) ఆయుష్కంతుఁడా! చూడుచూడు.

చ. వెనుకను బెందుమారమున వీచెడుగాలిని మీలుచుక వడిక,

మీమున లక్ష్యముక గలయఁబోయెడు నామది వెన్నడించుచుక,

మంచలధ్వజాంశుకము దాఁకఁ బయోదము నీశరాళితో

నరి గాఁగ నయఁబయెడక భవదీయరథంబు వాగిథెడుక.

రాజు—(విస్మయముతో) ఏమిది !

చ. చదలఁ జరించుచున్ బజనజెత్రజవంబున నంబురాశి గో
 వృదముగఁ జౌకళించురథవాజులతోఁ దనుఁ గూడముట్టుసా
 కదిర ! విభిన్నకజ్జలచయప్రతమానవిసీలకాయ మీ
 కొదమవరాహ మర్యమునకుం దమమట్టులు దూరదూర మా.

(కుందు చూచి భేదముతో) అయ్యో ! యీమహారణ్యము నతిక్రమించి వెంట
 యదృశ్యం బయినదీనియడుగులజాడ యయినను గాన రా కున్నది. కేసీ, ఇ
 గోనెట్టయెదుటఁ దిన్నగా నున్నయీయరణ్యరేఖ నిప్పు డన్వేషించెదను. (అట్లు-
 యుచు సంతోషముతో) ఓహో ! యిది తపోవనోపకంఠము గావలయు.
 శ్చయమే.

చ. ఒకయెడ వేళ్ళతో బెట్టికి రాక్కెడఁ గోసిరి దర్భవీళ్ళు ; పూ
 లకు దయ నందుకో రివటలన్ లత లిం దిసుమంత వంగె ; నా
 ల్పికొనుటఁజేసి వల్కలముఁ జెట్టిట గాయవడెన్ ; ఎంగుపా
 ప్రక మొనర్చు నీతరువరంబుల నిప్పుడె ముంచు టిధ్మజుల్.
 (జూచి సంతోషముతో) ఆ ! చూ చూడు.

చ. లకలు స్వాగతంబును వచిం గదంబపుఁదొట్టబోదియన్ ;
 జూచుచు నుండి

అయ్యో

నవంకఁ గ చూచు భయమున దృష్టులన్.

యగునీ రాజు వెదుకఁ దగదు.

అయ్యో నీరు దానిం జేయుము. ఇంక నేను నా

ధమాచ నహుండ నై రాగ్రమం

నచేదను కు గాని చెవి వేరె బాగ !

సూతు—చి

రాజు—(చింతింప) ఆహ ! బెడఁదల సంగతిఁ దేసి

నాజ్ఞల ముగియ గుచు

అసంకల్పము గల మది నా మహ

మై గుట వియోగ రూప హంబు

కృ- దూరి నాన్యభే మన

(వినయముతో నడిచిభయ మభినయించి సాశంకముగా) ఆహూ! యేమిది! అవి నయదురాలోకంబు లైనయోతపోవసంబు లపుర్యంబు లగుటంజేసి సావరాధుల మంబోలె సాధ్వసముం గలిగించుచున్నవి. తేజస్సులలోఁ నర్వాభిభాషియు ననభి భవనీయంబును నగుతపో... త్రేతం బనిర్వచనీయంబు గదా!

క. అడుగ జడు పి నా

కడవి ఎ)ంతము మనోజ్ఞ మయ్యును, మేత్తం

బడు నెల్లతేజములు తమ

పొడమినకడ నిప్పు దునఁ జోలెక.

(భయముతో నడుచుచున్నాఁడు)

(తెరలో) ఆర్యులారా! రక్షింపుఁడురక్షింపుఁడు. ఏయపరాధము నెఱుంగనియనాథ ల మశేరణ్యులము; ఆయ్యయ్యో! - తదారుణముగా నగ్నిహోమా మునఁ ద్రోయఁ బడుచున్నాము. మందభాగినులను మమ్మఁ రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

రాజు—(విని యవష్టంభముతో) ఓహూహూ! చేరువ నీవైపున భయాత్రిం రిన యాఁడువారలదియుం బోలె నంగలార్చువినవచ్చుచున్నది. (అచే, పుం ఏమిది! ఇది తపోవ య తు సంభవ మెక్కడ నీ సమీపించెదను. (అట్లు— చున్నాఁడు)

(తెరలో పొంటియల్లే వినఁబడుచున్నది)

రాజు—(విని సా భము భయంకరభయ మభయము. (క్రోధముతో) హా!

ఉ. కూర్చుండ నాతల్లనీన మ హేర = ర్మముం దవ

శ్చారిత్రవనీవిరుద్ధము నృశంసము నెవ్వ య్చి, వాని నా

రసీ గొంతుఁ గోసి మెయి తున్కలుతున్కలు చేసి యజ్జ్వల

దైభ వవహ్నికీలలను భ ముగా నవి యెల్ల వ్రేల్చెదక.

౧౬

కడవి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహూ! యగ్నిహోత్రమధ్యంబున నా బయి భయార్తత నంగలార్చుచు దివ్య రూపంబునం దేజరిల్లు నారీత్రయం బుతో నన్నిహితహోమసాధనుం డయి యగ్నిశాలయం దున్నవీఁ డెవ్వఁ డయి యుండును? నిజముగా వీఁడు తావనవేషధారి యగుకొండొకపా ం ండు గా లయు. (త పిత హోమము నభినయించుచు విశ్వామిత్రుం యధాని గా యులును బ్రవేశించుచున్నారు)

విశ్వా—(అశ్చర్యముతో) ఓహూ! యేమిచెపుమా.

ఉ. పూనె హవిస్సు మంత్రపరిపూత ముపాంశున నే నొనంగఁగా
నైనను గాఁడు లేశము హుతాశనుఁ డియ్యెడ దక్షిణార్చి; హే
చ్చైవక్రియాప్రభావమున నద్దిర! యొద్దకు నేగుఁడెంచి రీ
చానలు విద్యలైనను వశంపడ కుందురు నా కిదేమొకో.

౧౮

(సమాధి నభినయించుచున్నాఁడు)

విద్య—(పూర్వోక్తము పఠించుచున్నాఁడు)

రాజు—(సత్వరముగా నమీపించి) భయార్తలకభయ మభయము. అరే! దురాత్మ! పా
షండాధమ! నిలునిలు. ప్రచ్ఛన్నరాక్షసుండ వగునీమాయాప్రపంచ మిదియేమి?
ఉ. కేల వరాక్షమాల, తలఁ గెంజడల్కు, మొల వల్కముక, దప
శ్శాలుల దైనయీపరమశాంతపువాలక వేమి? యోరిచం
దాల! జుగుప్సితం బకరుణం బగు స్త్రీవధ, పాతకోత్సవో
ద్వేలమనం బిదే మనుభవింపుము కర్మఫలంబు నిడదే.

౧౯

—(సంవరణము నభినయించుచుఁ గ్రోధముతో)

—అశ్చర్యార్థకతోరభర్తనమిషత్వాఘట్టజం బాంతర

ప్రసభక్షోభనమాధిభంజననభస్మాస్వరద్దీపి నా

ససద్మక్రోధజజ్జా—

ససరోద్యత్ప్రలయా— నాఁ ద్రిభువ , బృహ్మేఁ డెఁగుతక.

౨౦

—(గ్రోధముతో) మాకుఁ బ్రియము, మాకుఁ బ్రియము, జయముజయ
మహారాజ! నిష్క్రమించి)

—(గ్రోధము)

యేమిది! దు ల ఁ డీహరిశ్చంద్రుఁడే

—(గ్రోధము) యుఁడైనా. అరే! క్షత్రియాధ నిలునిలు.

తా . హ గుడు గాక, చంద్రుఁ డగుదు గాక, చంద్రమే

—(గ్రోధము) హారుఁడె యగుదు గాక, దాని కేమి మూఢ, యీ

మవిద్య లంతరింపఁ బెట్టిదంబు గా

నెరియునాదుగ్రోధవహ్ని కింధనంబు గావు రా.

౨౧

—(గ్రోధము)

—య—కేళిమయందు భూతకరుణాశాంతుండు దా నయ్యుఁ గ్రీ

దాయత్వాత్మనమాధిభంగవిరసాహ్వానముటిభీషణుం

ద్వితీయాంకము.

దై యాకృష్టశరాసు మారుఁ గని ఫాలాక్షుం డెటుల్ చేసెనో
చేయుం గౌశికుఁ డట్లై ని న్నిపుడు ధృష్టిం గ్రోధభూయిష్టుఁ డై.

౨౨

రాజు—(సంభ్రమించుచుఁ దనలో) అయ్యో! యేమిది! ఈయన భగవానుఁడు కౌశి
కుఁడా? వారు పూజ్యురాండ్రు విద్యలా? వారిసిద్ధికిఁ బాపాత్ముఁడను నే నీయ
న కంతరాయ మైతిని గదా! నిజముగా నింధనప్రాయుఁడను నే నవివేకంబునం
బ్రస్ఫురచ్ఛిఖాకలాపం బగు జ్వలనంబును ద్రొక్కితిని.

విశ్వా—(కోధముతో)

చ. కడఁగినసాధనం బిటు విఘాతము నొందుటఁ గ్రోధమెచ్చి నా

“వెయి”ంచుశామునకుం గడు వేగిరపాటు; నెన్నఁదో

ఎచన దల్లజాతిఁ దలపెట్టుచుఁ దానును సాహసాంక మీ

యెడమకరంబు చాపమున కెంతయు నేడ్చెటసేయు నిత్త టీక.

(లేచుచున్నాఁడు)

రాజు—(భయముతో నమీపించి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

విశ్వా—(కోధ మభినయించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పాదములం బడి) భగవానుఁడా! తుమియింపుము తుమియింపుము. స్త్రీజ
నార్తప్రలాపమాయావంచితుండ నయి యెటుంగనివాఁడ నయిన నన్ను తుమియిం
పం దగును.

విశ్వా—ఏమీ! “యెటుంగనివాఁడ నయిన నన్ను తుమియింపం దగు” ననెదవుగా,
ఓరోరిత్సుద్ర! నన్నే నీ వెటుంగవు గా!

ఉ. జాతిస్వయంగ్రహంబున నెసంగిన దుర్లలితైక విపుండక

బోతరపున్వసిష్ఠముని పుత్రులకానకు వీతిహూత్రుండక

నూతనస్వస్థోద్యమ వినోదనభీతజగత్కృతాంతుండక

ఖ్యాతమతంగయాజకుండక గౌశికుండక; నను నీ వెటుంగవో.

౨౪

రాజు—తాపసోత్తమా! ప్రసన్నుండ వగుము. ప్రసన్నుండవగుము. స్వామీ! నీ వీలా
గున ననుకోఁ దగునా?

క. ము లేనికాటకమునం దటు జీవిక గన్నవాని, భూ

వహప్రతిగ్రహణవృత్తికిఁ జిత్తము రోయువాని, నో

కీరి! యాడిబకసంగరకంపిత జీవలోకునిక

మహస్తపోనిధిని నేల నెటుంగనివాఁడు గల్గునే.

౨౫

భీరుజనార్త ప్రలాపంబు నాలకించి యాలాగునఁ గాదించితిని, న్వధర్మాక్షిప్త చేతసుం
డనయి యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను ఊమియింపం దగు నని విన్నవించుకొను
చున్నాను. మహానుభావ !

విశ్వా—ఏమీ ! “ న్వధర్మాక్షిప్త చేతసుండవా ? దురాత్మా ! చెప్ప చెప్పు. ఏదో నీ
ధర్మము ?

రాజు—మునికులలోత్తమ ! మనవి చేసికొనుచున్నాను. చిత్తగింపుము.

క. ఈయంగవలయు, రక్షణ ! సేయంగనువలయు, రణము సేయంగవలయుకా ;

రాయలకు నిత్యధర్మం । బీయది యని పలికి రాదిబుఱిమూర్ఖన్యల్. ౨౬

విశ్వా—ఏమీ ! “ ఈయంగవలయు” ఇత్యాది పద్యము పఠించుచున్నాఁడు.

జు—మఱేమి ?

శ్వా—అట్లయినంజెప్పు—ఎవని కీయవలయు ? ఎవ్వని రక్షణ సేయవలయు ?
వ్యనితో రణము సేయవలయు ?

రాజు—భగవానుఁడా ! ఆలకింపుము.

విశ్వా—ఊ, మఱి చెప్పు.

—క. ఈవలయును సద్ద్విజులకుఁ, । గావవలె భయార్జితులఁ, బగటతో రణముం
గావింపవలయు ; నీయది । భావముదృఢపఱుచుకొన్నపద్ధతినాకుకా. ౨౭

విశ్వా—మహాత్మా ! నీ వట్లే దృఢపఱుచుకొన్నపక్షమున మాకు విద్యా తపోఋరూప
గా నే మయినఁ గొంచె మునంగవలయు.

(సంతోషముతో) ఓహూ ! భగవానునిచే వైవస్వతవంశ మనుగృహీతము.
... ! స్వామీ ! ప్రసాదింపుము ప్రసాదింపుము.

శ్రవర సత్కరించుటకు దిన్నగ, లోకము లన్ని చాల విం

ల నేమి యుండు ? బిడియం బగు నాయభిలంబు నిత్తు నా

విబుధాగ్రణీ ! యయిన నోపినయీవి ప్రతిగ్రహింపు మీ

వలయ బు సర్వధనపూర్ణ మశేషము నీ కొసంగితికా. ౨౮

ర్యముతో తనలో) కానీ నే నీలాగు చేసెదను. (ప్రకాశముగా)

... ! స్వస్తి. సరియేగాని యదక్షిణపుదాన మందురు, కావున దక్షిణ కూడ నిష్క్ర
లయును.

సిగ్గుపడుచుఁ దనలో) ఈయెడఁ జేయఁదగిన దేమి ? (చాలఁగ నా

నం... ముతో) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓమహాభా

క. గడియించి లక్షహేమము | లిడుకొనియెద దక్షిణగ ఋషీశ్వర మీకున్

దడ వనక కనికరంబున | గడు వాసంగుండు నేడు మొదలుగా నెల నాకున్. ౨౯
విశ్వా—ఈ గడువు మాకు నమ్మతమే కాని పుడమిని విడిచి యొందుకడం గడియించి
యొసంగవలయు.

రాజు—(సాశంకముగాఁ దనలో) ఇండుకుం బ్రతివిధాన మేమి? (అలోచించి హ
ర్షముతో) ఓహోహోహో! ఎంతచక్కని ప్రతిక్రియ స్ఫురించినది. విశ్వేశ్వరపరిగ్ర.
హం బయిన మహాక్షేత్రము గలదు గదా!

చ. తలఁచుచు వారణాసివసుధాతలభోగవిభిన్న భావమున్

బలుకుదు రంతరిక్షమునపట్టణ మంచును దానిఁ గోవిదుల్ ;

దెలియుదు రాగమార్థచరదృష్టిఁ గచాగ్రహహస్తభాగ సూ

క్ష్మలవతులొంతరాశమును నయమివర్యులు శ్రద్ధధానులై.

౩౦

కాఁబట్టి యీయనదక్షిణ నే నం దార్జించి యిచ్చెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ!

తమయాజ్ఞకు బద్ధుండను.

(ఆభరణములను దీసి) మహాత్మ !

ఉ. ఈయభిలంబు లైనసిరు లీవసుధావలయం బశేష మీ

యాయుధముల్ నమస్తము, ధరాధిపలాంఛన మీకిరీటమున్

మీయన్చి; నే నిదే మరల మీమృదలాంఘ్రుల కప్పగించితిం

జూ, యమివర్య! సాదరపుంజూపున వీని ననుగ్రహింపరే.

౩౧

(పాదములం బడి లేచి సంతనముతోఁ దనలో.) ఆహా! ఆయానభూయిష్ఠం బయి

నను నదృష్టవశంబున రాజ్యభార మిప్పుడు నాకు నఫల మయినది.

అ.వె. ఎడఁదన్నేది పెద్దపిడు గనుకొంటిన్ | యట్టిగాధితనయునాగ్రహంబు

చల్లదల్ల జాటి జాజిపూపులదండ | యగుచు నాదుశిరమునందుఁ బడియె. ౩౨

(గోసిలిపట్టి) భగవతీ! వసుంధర! ఇదిగో! నిన్ను వీడుకొనుచున్నాను.

వె. దేవి! లోకధాత్రి! వైవస్వతులు నృపుల్ | వీరకీర్తి నేలినారు నిన్ను;

నరిదిపాత్రమునకు మరగి నే విడిచి; నా | యేకదోష మిది నహింపవలయు. ౩౩

ఇంక నేను ద్వరితముగా నయోధ్యకుఁ బోయి కాశికప్రతిశ్రుతంబును సంపూర్ణ పడి

దక్షిణోపార్జనంబునకయి వారాణసి కేగెదను.

(ప్రముగా) మహానుభావ! తమ రిప్తు డయోధ్యకు విజయంచేసి నన్ను గృత

మృత్యునిం గావించి దక్షిణాసంపాదనంబున కనుమతియిచ్చి యంపవలయు.

విశ్వా—(అశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహూ! ఈదురాత్ముని మనస్థైర్యము! ఏమీ వీనిమహానుభావత్వము! ఆ! దురాత్మ! అచిరకాలముననే నీబింకము నేను విక్షింబెదను.

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెరి
దోరపునత్యనంపదకుఁ దోడన పాసినవానిఁగొఁగఁ గ
న్నార నినుం గనంబడయ నందనుకన్ భవదీయ దుర్మయో
దారత బగ్గుబగ్గును మదాగ్రహ మాటదురా దురాత్మకా.
(ప్రకాశముగా) రాజా! ఆలాగే కానీ. ఏమి దోషము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధనరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
రాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితనగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మ్యం
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రచాన తనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయ నా
యాంధ్రీకృతంబగు చండకౌశికనాటకంబునందు ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

(బీభత్స వషముతోఁ బాకపురుషుఁడు పవేశించుచున్నాఁడు.)

ముగా నడుచుచుఁ బెద్దనవ్వునవ్వి తనలో)

మధురుండ నతి! డూరవియోగాధిశుగ్రుజౌమధ్యుండ నా

బాధా! దారుణపరిణాముండను గదా పాపుం

... భయపడి తొలఁగి) కట్టా! ఏలత్త నయిన ఎల్లగ్గాని యీ ల్ల
కాటిపట్టణము నాదంపదెంపినది. నన్ను గలతేర్చినది. ప్రవేశముమాటయ నం
డఁగాఁ దుట్టతుదకుఁ గన్నెత్తి దీనిఁ దేటి చూడ నయినఁ జాలకున్నాఁడ. అ
మ్మా నే నేమి చేయుదు? (అలోచించి) కానీ నే నిక్కడ నేకతంబ యుం
డి జన్మాంతర నంచితుని నన్ను విడిచి యిందుఁ బ్రవేశించిన జనులను ది ౧ వ
చ్చునప్పుడు వెన్నంటెదను.

(తెరలో)

చ. అపుదల శంభుపాద జలజౌంకన మాయన కంతవేమి మా
శివకును బుత్రవత్సలత, సిద్ధతపం బతనుశ్రుతంబు నా

కివి యిటు లున్న గీల్లరము లెచ్చులు దోలున మూయబడ్డ జీ

ర్ణవపు విదే మలంఘ్య పరిణామము పాక్కత కర్మ మేరికిన్.

౨

(సావజ్ఞంభముగా) ఆ ! అది యాలాగే గదా ! * (విస్తయముతో) ఎవడురా

యిక్కడ మాటలాడుచున్నాడు. (తెరవంక జూచి) ఓహో ! భగవానుడు

డయిన విషమలోచనుని యాసన్నపరిచారకుడు భృంగీశ్వరుడు డిదిగో నీలాగున

వచ్చుచున్నాడు. నేను ద్వరితముగా నవ్వలకుం బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తరువాత భృంగీశ్వరుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

భృంగీ—(అపుడల శంభుపాదేత్యాది పఠించి యాలోచించి) దీని కన్యభాత్వంబు గ

లదా ? రాజన్వియయిన హరిశ్చంద్రునకును దశావిపర్యయము ప్రాప్తమయినట్లు దేవ

ర దేవేరికిం దెలియబడిచెను.

ఉ. ఆనతి యిచ్చుచో నధిపునదృతమైనచరిత్ర, జిశ్లేనె

మేర్చి నిడువెంద్రుకల్ పాడమి మేఁగినబూదియ శూలికిం ; దదీ

యానన మాచలద్రుణయనాంబురుహత్రయమయ్యె ; మాళియున్

బూనినపూపరేవెలుగుఁబూ వసియాడఁ జలించె మాటికిన్.

౩

ఇప్పు డాచక్రవర్తి యిటుకు రాగలఁ డని దేవీసహితము భగవానుడు ఫాలలోచనుడు

పర్యుత్సకుడయి యున్నవాడు. నేనును శీఘ్రముగా భగవదారాధనము నిర్వర్తిం

చుకొని యావేడుకఁ జూడ సిద్ధముగా నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

(తరువాత విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు)

ఉ. ప్రీతిని మాని కిచ్చి పృథివిం దనివిం గనుమానసం బని

ర్యాతితదక్షిణం దలంచి వ్యాకుల మయ్యెడు ; నాకు నార్జనం

బాతనిర్దాజ్యమందుం దగనందునఁ దజ్జులు ఛాత్రి నాని నై

పాతకహరియా శివనివాసముం జేరుదుం గాశికాపురిన్.

౪

(చింతను నటించి నిట్టూర్పు విడిచి) అక్కటా ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము !

౫. అవశిష్టంబు త్రయంబు త్యాగమున కీయాలుం గుమారుండు మే

ధిన్ లే దింక, గ్రోధి గాధిసుతుం డత్యాజ్యంబు సత్యంబు, భూ

జస్వోపహతంబు గాన విడ నైతిం గాదయో ! జీవ మే

మి . నర్పంగను బాలువోడు మది కేమేలన్ దిశల్ శూన్యముల్.

౫

(ముం... బూచి సంతోషముతో) ఓహోహో ! ఇదిగో. వారణాసి. తల్లీ ! వారా

ఐసి ! నమస్కరించుచున్నాను. (ఆలోచించి యాశ్చర్యముతో)

చ. తపముల బ్రహ్మచర్యముల దాంతిశమానశనశ్శుతంబులకై
క్షుపితతముల్ వరింతు రెది సన్యసనంబుల బ్రహ్మనిష్ఠుల
ట్టిపరమతారకంబు శివుడే యుపదేశ మొసంగుట బ్రాణికికై
వపువుల దొరంగుచో నిటఁ బునర్జననం బింక లేక యుండఁగలె.

చ. సడలనిచావుపుట్టువులనంకెల యూదును బ్రాణికిచ్చటకై ;
మృదునికరంబునుండి పడియెక మును బ్రహ్మశిరంబు నీడ ; ని
య్యెడ నవిముక్తుడై యభవుల దేనముల బాసి వసించు జాయతో ;
విడువఁడు దీని నెప్పుడును ; వే తొక టింతటిక్షేత్ర మున్నదే ?
నిం దేయుపాయంబున మునియుఁబంబునకుఁ బాయఁగలవాడ (విచారముతో)

మ. ధనదుం గెల్చి గ్రహింతునో ధనము, శ్రీ త్యక్తంబు నా కేల గె
ల్చును వా యాచన జన్నిగట్ల కది నేయర్ దీనతకై క్షుత్రయుల్ ;
నమూలంబు బెహర మున్న దది పేదకై సాగునే నాకు ? నే
నకిం గాల మపేక్షణీయ మది యోర్వక దైవమోగంబునకై.

శ్రీ ! మందభాగ్యుడను నే నేమి చేయుదును ? (ఆలోచించి సంతోషముతో)
బహుబాహు ! దొడ్డయుపాయము తోచినది. నే

అను నని నను నను | త్యమ్మును ; సదుపాయము
యమ్మున నది ప్రోవమి ని | క్కమ్ముగ లోకద్వయమ్ము గావమి గాదే ?

ంభముగా) కుట్రవాఁడు లోహితాస్యుఁడు వెనుకఁజిక్కఁగావానికొఱకుఁ బ్ర
దీర్ఘాధ్వవిశ్రాంత యగుదేవి నన్ను నింకను గలసికొన లేదు. ఆమె
నను పత్వరముగాఁ బోయి నాకోరిక తీర్చుకొనియెదను. (పైకిఁ జూచి
అబ్బో ! అప్పుడే ప్రొద్దునెత్తి మీఁదికి వచ్చినదే.

ఉ. చండకరుండు కౌశికునిచందమునం దపియించుఁ దీఁడ్రడమై ;
మండెడుఁ దెర్వు నామనసుమాదిరి ; దైవవశంబునం గటా !
యెండను మాఁడిమాఁడి కృశియించినదేవియుఁ బోలె భూమిరు
ట్టండముక్రిందికిం జనియె ఛాయయు నీడెడ మెల్లమెల్లగలె.

కాఁబట్టి యిప్పుడు గడువునకు—గాదుకాదు—హరిశ్చంద్రునకే, య
నది. హా ! మందభాగ్యుడను నేను నశించితిని గదా ! (భూమిమీఁది బడి తిరిగి లే
చి దుఃఖముతో) ఓరిదురాత్మ ! హరిశ్చంద్రహతక !

తే. గీ. మున్నగా బ్రాహ్మణున కియ్యకొన్నయట్టి | దక్షిణను నీక బ్రహ్మస్వదగ్గుడవును
సత్యచలితుండ వగుచు నేచాయ కీవు | సురుగువాడవురా యోరిపరమ శతుడ.
నే నిప్పు డంగడివీధికిం బోయి ప్రకృత మనుసరించెదను. ఇంతకు నమ్మహాముని వచ్చి
యుండ స్తోపును. (త్వరితముగా నడచి యేకాంతమున నున్నాడు)

(తరువాతఁ గోపముతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

విశ్వా—(తనలో)

చ. కరగత లైనవిద్యలవిఘాతముచేతఁ బ్రవృద్ధ మై మదీ
యరుష, శతుండువానివినయాన్నితవృత్తి నిరుద్ధ మాచు, లో
దరికొను నెండుఁ ౨౯ దద్దయు మండుదవంబు, పైపయిం
గురిసెడువానలం దిడయుకోనను బోలె ననుం దహించెడుకొ.

౧౨

(కోపముతో) దురాత్మా ! హరిశ్చంద్రహతక !

ఉ. ఓరిమదాంధ ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం
దోరపు సత్యసంపదకుఁ దోడన పాసినవానిఁ గాఁగఁ గ
న్నార నినుం గనం బడయ, నందనుకన్ భవదీయదుర్మయో
దారత బగ్గుబ గ్గునుమదాగ్రహ మాటదురా దురాత్మకా.

౧౩

(చూచి విస్మయముతో) ఏమీ ! యిదిగో దురాత్ముఁడు—పోనీ మహాత్ముఁడే—వీఁ
డు వచ్చినాడే. సమీపించెదను.

(అట్లుచేసికొధముతోఁ బ్రకాశముగా) అపురా ! యేమిది ! మాదక్షిణాసువర్ణము లి
ప్పటికి నీయ కున్నాడవు !

రాజు—(సంభ్రమముతో) ఓహేయ ! భగవానుఁడు కౌశికుఁడే. స్వామీ ! యభివాద
నము చేయుచున్నాడను.

విశ్వా—చీ ! యనార్య ! నీ విష్ణుడును మమ్ము శుష్కప్రియములతో వంచింప నెంచు
చున్నావురా ?

రాజు—(చెవులు మూసికొని) స్వామీ ! శాంతింపుశాంతింపుడు.

విశ్వా—(క్రోధము నభినయించుచు) చీచీ ! దురాత్మా ! అలీకదానసంభావనాప్రఖ్యాపి
తమిథ్యాపారుషప్రపంచ ! ఉండుండు.

చ. నెలయును నిండినం గడుపు నీ విడ వింకను మాదుదక్షిణకా ;
వలవనిశుష్కపున్మధురవాక్కులతో నిటు డాయు చుందు వో
పలువ ! ప్రలశ్రితం బయినపైకము నీయమి నల్లి యిచ్చుమ
వ్విలితకృ ఘోరతరశాపము నీపయి నిప్పుడే పడుకొ.

౧౪

రాజు—(సంభ)మముతోఁబాదములమీఁదఁ బడి) స్వామీ ! శాంతింపుశాంతింపుఁడు.

క. తాపసవర ! మీదక్షిణఁ | బ్రాహ్మింపర యేని ప్రొద్దు వడకుండంగఁ

శాపార్థుఁడొ యీమనుజుఁడు | వ్యాపాదార్థుఁడొ మీకు స్వాధీనుఁ డటన్. ౧౪
కాపునఁ బ్రసన్నుల రయి వణిగ్విధికిం బోవుదము రండు.

విశ్వా—(శాపజల ముపసంహరించి) కానీ, అక్కడ కేపోయియివ్వు. ఇంతలో నేనును
ద్వితీయస్నానము నిర్వర్తించుకొని వచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(నిర్వేదించుచుఁ దనలో)

క. పరిణామదారుణం బిహ | పరభయకారణము ఋణము ప్రాణుల కిస్సీ

పరికుపితధనికముఖముం | దరిసింపనినరుఁడొకండె ధన్యుఁడు పుడమిన్. ౧౫

(నడచి సంతోషముతో) ఓహూ ! యిదిగో ! వణిగ్విధి (శిరమునఁదృణ ముంచుకొని
దైర్యముతో) ఓహూ ! సాధులార !

క. ఒదవి యొకానొకయక్కట | యది దీటుచునట్టివేటుపాయము లేకే

దెలకు హేమములకుం | గొడుకక యీదేహ మప్తాకొనుచున్నాఁడన్. ౧౬

అలారా ! కొనుండి నన్నుఁ గొనుండి. (ఆకాశమున) ఏ మనియెదరు ? ఎందు
దారుణకర్మము నారంభించితి వందురా ? నన్నిట్లు మీరేల నిర్బంధించెదరు ?
జీవిత మతివిచిత్రము గదా ! (వేటొకచోటి కేగి “ ఒదవియొకానొక ” అనుప
ద్యము చదివి యాకాశమున) ఏమనియెదరు ? “ నీశక్తియేమి ? పని యేమి ?
నమేమి ? ” యని యడుగుచున్నారా ? (చిటునవ్వుతో)

క. దేవర యేపని వెట్టినఁ | గావించెడువాఁడ నాను గా దనకమదిన్

సేవకునకు దొరయానతి | యావంతయు మీఱమియకదా సుగుణ మగున్. ౧౭

(ఆలకించి) ఏ మనుచున్నారు ? నీవు వెల యెక్కుడుగాఁ జెప్పినాఁడవు. కాబట్టి
ఱి యొక బేరము చెప్పు మందురా ? (భేదముతో) ఓసాధులార ! మేము త్తతి
లము. మరలమరల బేరములుచెప్పట యెఱుంగము. మీరు వెడలి పొండు. (వేటొక
చోటి కేగి “ ఒదవి యొకానొక ” అనుపద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) ఆర్యపుత్ర ! ఆత్మంభరుండవు గాకుము. అట్లు నీతో సుఖింబునఁ బాలిదాన
నైననన్ను మందభాగినిం జేసి నేఁడు సంవిభాగపరాజ్ముఖుండ వగుట పాపి గాడు.
నాథా ! ప్రసన్నుండ వయి నన్నే యీకార్యమునకు నియోగింపుము నీవయి మి
ప్పుడు నయితము నెప్పటిదే గదా !

రాజు—(వైలక్ష్యముతో) ఆయ్యో ! దేవి వచ్చినదే, నాకోరిక నెఱవేఱినది కాదు.

(తరువాత బాలకానుగమ్యమాన యయి వైక్లబ్యము నటించుచు కైబ్య ప్రవేశించు చున్నది.)

కైబ్య—(నకరుణముగా నార్యపుత్రేత్యాది పఠించుచు మెల్లగానడచి) ఆర్యులారా !

సమయదాసినిగా న స్మందలినగమువెలకు విలుచుకొనుఁడు.

బాలకుఁడు—ఆర్యులారా ! నన్నుఁ గూడ విలుచుకొనుఁడు.

రాజు—(వేడినిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్న ! యెంతకష్ట మెంతకష్టము !

మ. చతురంభోధిపరీతభూతలమహాసామ్రాజ్యమున్ వీడితిన్ ;

హితులం బాసిత నశ్రుదీనముఖులన్ ; నే నూఱడింపం బ్రజన్ ;

సతి పుత్రుం డిపు డమ్ముకోఁ దము నిటుల్ సైరించి చూతుం ; గటా !

శతధా వ్రయ్యదు గుండె, ధాత యిది వజ్రానన్ వినిర్మించెనో.

౧౫

కైబ్య—(బయ లాలకించి) ఆర్యులారా ! యే మనెదరు ? సమయ మే మ ? పర

పురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్య

నను జేయుదానను. ఇదియే నాదుసమయము. (మరలఁ జెవి యొగ్గి) ఏ మని

రు ? ఈసమయమున కొడంబడి ని న్నెవఁడు కొనునందురా ? అట్లయినచో యి ర

నుగ్రహించి వెడలి పొండు. ఎనముతో మీ కేమిప్రయోజనము ? ఎవ్వఁ డేని దీ-

జనానుక్తంపి యగుభూనిలింపుఁడు సాధుశిఖామణి నన్నుఁ గొనఁగలఁడు.

(తరువాత నుపాధ్యాయుఁడును వటుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఉపా—వత్స ! కాండిన్య ! నిజముగా నంగడివీధిని దాసి విక ంపఁ బడుచున్నదా

వటు—గురుపుగారితో నే నసత్యము మనవిచేయుదునా ?

ఉపా—అట్లయిన నక్కడకే పోవుదము.

వటు—చిత్తము. గురువరా ! ఇటువిచ్చేయుఁ డిటువిచ్చేయుఁడు.

ఉపా—(నడచి చూచి యాశ్చర్యముతో) ఓహూ ! యంగడివీధి యెంతరమణీయ-

గా నున్నది !

మ. పసిఁడికా మేరువసుంధరకా, మణులచేఁ బాథోధివేలకా, నవా

బ్దసమానోన్మదసామజచ్ఛటల వింధ్యశ్రీ విడంబించుచుకా,

వననోత్పల్లవ యాచుఁ గల్పలతలేవకా బ్రాగ్ధితాశ్శంబు ల

మూహంబున కిచ్చునివ్విపణి బుద్ధికా లోలముకా జేయదే.

౧౬

వీ ! గురువర్య ! అదిగో నక్కడ గుంపుగా నెందఱోజనులు గనఁబడుచు

న్నారే. అబ్బోట నది తప్పక యుండు నని నే నూహించుచున్నాను. (నమిపించి)

అయ్యలారా ! దారి దారి. ఓనరిల్లుఁ డోసరిల్లుఁడు.

ఉపా—ఓహూ ! యేమీ యీనమ్మర్దము !

కైబ్య—(వైక్లబ్యముతో) ఆర్యులారా ! సమయదాసినిగా న న్నందలినకమువెలకు వి
లుచుకొనుఁడు. (మరల ననుచున్నది)

బాల—ఆర్యులారా ! నన్నను నన్నను.

ఉపా—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీ! యీమెయే యదా ? (ప్రకాశము
గా) అమ్మీ ! యేమి నీసమయము ?

కైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమ ! పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహ
రించి మఱి యేకార్య మయినను జేయుదానను.

బాల—సాధుబ్రాహ్మణా ! నన్నను నన్నను.

ఉపా—(హర్షముతో) నీసమయ మిది యనుకూలముగా నున్నది. ఈనియమము తోడ
నే నీవు మాయింట నివసింపుము. నాభార్య యగ్నిపరిచర్యాపరాధీనత్వమున గృహ
యనిర్వహణమునకుం జాల కున్నది. ఇదిగో ! ధనంబుఁ బుచ్చుకొనుము.

బ్య—(సంతోషముతో) చిత్తము. భూసురోత్తమ ! నే ననుగ్రహింపఁబడినదానను.

ఉపా—(తడవుగఁ దేటిపాటఁజూచి విస్మయముతోఁ దనలో)

ఉ. మేలిముసుంగు మూర్ధమున, మేకొనుసాజపుసిగ్గు మోమునన్,

గాళులవ్రేళ్ళఁ జూపుగుఱి, నద్బుల మంథరభావ ముక్తులన్

జాలఁగఁ గోమలత్వమును జారిమమున్ మితభావ మిన్నియుం

బోలిచి చూడ నీమెఱుంగుఁబోఁడి కులీనగ నాకుఁ దోఁచెడున్.

౨౧

(విచారముతోఁ దనలో) ఇట్టియాకృతివిశేషమున కింతటిదురవస్థ లొవలసినది
దు. ఏమికారణమున నీమె కీదుర్దశ ప్రాప్తింపినది చెపుమా ? (ప్రకాశముగా) బోట
నీపెనిమిటి బ్రతికి యున్నాఁడా ?

కైబ్య—(తలతో నంజ్ఞ చేయుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి తనలో) హా ! యేమిబ్రతుకు ! బ్రతికియున్నవానిభారం
• యిట్టియవస్థాంతరము ?

ఉపా—ఇప్పు డతఁడు నీదగ్గఱ నున్నాఁడా ?

కైబ్య—(కన్నీళ్ళతో రాజును జూచుచున్నది)

ఉపా—(చూచి విస్మయముతో) ఇతఁ డీమెభర్తయూ ? (తడవుగఁ దేటి చూచి భేదముతోఁ దనలో)

శా. మూఁపుల్ గోపతిమూఁపురంబులు, భుజంబుల్ మత్తవేదండశుం

డాపీఘాయతముల్, విశాల మురమున్, హా ! లోకరక్షార్హ మీ

రూపం బేమి ? కిరీటయోగ్యశిర మారోహించు లేమీ తృణం

బాపాదింపఁడు వేని కేసెరగు వామారంభుఁ డౌఢాత తాన్.

౨౮

(సమీపించి కన్నీళ్ళతోఁ బ్రకాశముగా) ఓయిమహాత్మా ! నీవు స్వదుఃఖమున నన్నుం జాలివానిఁగాఁ జేసికోఁ దగును. నీయీప్రయత్న మెందునిమిత్తమో నాకుఁ దెలియఁబ టుపుము.

రాజు—(అలోచించి వైక్లబ్యముతోఁ దనలో) ఈసాధుజనునివచన మన్యథాకరించు ట యుక్తము గాదు. (ప్రకాశముగా) సాధువర్యా ! విస్తరించి చెప్పటకు దేశకాలము లనుకూలములు గావు. సంక్షేపించి వినిపించెదఁ జిత్తగింపుము. బ్రహ్మస్వపీడితుండ నయి నే నీప్రయత్నముఁ జేయుచున్నాను. ఇంక న న్నేమియుఁ జెప్పు మని నిర్బంధింపకుము.

ఉపా—అయ్యా ! అట్లయిన నీకుఁ గావలసినధనము నే నిచ్చెదఁ బ్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) ఓహూ సాధువర్య ! నీ వన్నది ప్రథమవర్ణవృత్తి. మా బోఁట్టుల కది నిషిద్ధము గదా ! నీవు నన్నుఁ గనికరించితి వేని దానిని మూల్యసంబంధమున ననుగ్రహింపుము.

వైక్లబ్య—(తొందరగా సమీపించి వినయముతో నంజలిపట్టి) ఆర్య ! ఆర్య ! ముందుగ బేర మాడిననన్ను నిరాకరించుట నీకుఁ దగదు. నేను నీపాలఁ బడితిని. న న్నునుగ్రహింపుము.

ఉపా—(కన్నీళ్ళతో) ఓ సౌభాగ్యవతి !

ఆ. వె. ఏను దెచ్చి యున్నహేమంబు లరలక్ష,

యీధనంబు మీకు నిద్దఱకును ;

యుక్త మెట్టు లట్టు తొనరింపఁగాఁ దగు

నరసికొని పరస్పరానుమతిని.

౨౯

(సొమ్మునిచ్చుచున్నాఁడు)

పుచ్చుకొని సంతోషముతో) అదృష్టవశముననార్యపుత్రునిప్రతిజ్ఞాభర మరపా... తగ్గినది. నే నిప్పుడు కృతార్థురాల నయితిని.

—(తనలో) ఇప్పు డీదంపతులదుఃఖము నేను జూచి సహింపజాలను. (వెళ్ళి బోవుచున్నాడు.)

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమా ! ముహూర్తమాత్ర ముండుము. ఆర్యపుత్రునిమో మొక్క మాటు కన్నులనిండఁ జూచుకొని వచ్చెదను.

ఉపా—ఇదిగో నీకొండిన్యూఁ దుండును. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

శైబ్య—(రాజుబట్టను సొమ్ము మాట గట్టి) ఆర్యపుత్ర ! న న్నీద్విజవరునికి బానిసనుగా ననుమతింప వేఁడుచున్నాను.

రాజు—(దుఃఖముతో) దేవీ ! దైవమే యనుమతించెను. (ఆకాశముఁజూచుచు నిం దాసహితముగాఁ దనలో) అయ్యో ! హతవిధి !

గీ. పట్టమహిషిగఁ జేసినపరమసాధ్వి

బానిసగఁ బంపు చుంటివి పరునియింటి

కకట ! యిది మాళి నున్నమానికముఁ దీసి

పాదభూషణ మొనరించుభంగి కాదె ?

౨౩

...యు జాలిగా) హా ! యెంతకష్టము.

దైవ మాపదల కగ్గము సేయుట మందబుద్ధి నై

జూలి నీకరణి నంగడికిం గొనితెచ్చి యమ్మఁగాఁ

జాల నిజాన్వయం బపయశంబును బొందె నటన్నకుందునక

హేళియు నమ్రమూర్తి మలినీకృతవక్త్రుఁడు నయ్యె నయ్యయో.

(ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా !

ఉ. సేవ లొనర్పు భక్తిని సశిష్యున కాద్విజవంశమాళికిన్ ;

నీవు తదీయజాయకును నెమ్మిని జేయు మహిమాపచారముల్ ;

పావని ! కాపునీయుడలఁ బ్రాణము లేమఱి కేదు మర్భకున్ ;

దైవము శాసనంబు నవతంసము సేయక త్రోయ వచ్చునే ?

౨౪

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర ! దేవరయాదేశమెట్లు లట్లు నడచుకొనియెదను. (వెళ్ళి బోవుచు

రాజును జూచి దుఃఖించుచున్నది.)

వటు—రావమ్మా రావమ్మా ! ఉపాధ్యాయులు దూరము వెళ్ళినారు.

శైబ్య—(అనునయముతో) నాయనా ! ముహూర్తమాత్రము న న్ననుమతింపుము.

ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాటు కన్నులారఁ జూచి వచ్చెదను.

రాజు—(దుఃఖించుచు) ప్రియురాలా ! నీవు దుఃఖము మానుము. బ్రాహ్మణోత్తముఁ
డున్నాఁడు గదా !

శైబ్య—(రాజును జూచుచు మెల్లగా నడచుచున్నది)

బాల—బాబయ్యగారూ ! అమ్మయెక్కడకు వెళ్ళుచున్నది ?

రాజు—(భేదముతో) * నాయనా ! యెక్కడదాసి గావలసియున్నదో యక్కడకు.

బాల—ఓరీవడుగ ! మాయమ్మ నెక్కడకుఁ దీసికొని పోయెదవురా ?

వటు—(కోపముతో) వీ ! పోరా యావలికి గర్భదాన ! (గంటి క్రిందఁబడఁ ద్రోయు
చున్నాఁడు)

బాల—(వివిటువుతోఁ దల్లిదండ్రులఁ జూచుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో బిడ్డను జూచుచున్నారు)

రాజు—అయ్యా ! బ్రాహ్మణ ! శైశవ మనపరాధము గదా ! నీ వీలాగున వానిని ద్రో
య వచ్చునా ? (పిల్లవానిని లేవనెత్తి శిరము మూర్కొని కౌఁగిలింతుకొని దుః
ఖముతో)

మ. అదరం గ్రోధవశంబునం బెదవి, యన్నా ! యేల గన్గొందు నా
వదనం బేను దయావిహీనుడ మహాపాపుండ, నాకన్న శ్వా
పద మైనకొ నలునంతమే లది దలంపకొ మానినం గూనలకొ,
గమరం జేయును బెంటిచోట నయినం గాఢానురాగం బెడకొ.

౨౬

నాయనా ! నేను బరమచండాలుడను. న న్నేల యనుసరించెదవు ? మీయమ్మతోడం
బొమ్ము. (దుఃఖించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—అర్యభూత ! అదృష్టహీనురాల నగు నా నిమిత్తము దుఃఖపడుచు మహర్షి కా
ర్యము నేమిటియెదరు సుఁడీ. (పిల్లవానిని దీసికొని నడచుచున్నది)

(తరువాత విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శ్వా—ఆ ! యేమిది ! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికిని ముట్ట వయ్యెను.

—(విని సంభ్రమముతో నమీపించి) స్వామీ ! ఇప్పుడు సగమిచ్చెదఁ బుచ్చు.

వివా—... ర్థ ! సగమేముగముతో నిచ్చెద ననువాడవురా ? నీవు నిజముగా ని
... గొంటివా, ప్రతిశ్రుతమును నిశ్శేషముగా నిచ్చి వేయుము.

(తె ర లో)

క. ఏల తపం బేలవ్రతం

బేల బహుశ్రుతము గాల్పనే యిన్ని యిసీ

యీలీల హరిశ్చంద్రుని

జాలిం బెట్టెదపు నీపు నద్విపుడిడనే ?

౨౭

విశ్వా—(విని కోధముతో) ఎవండ్రురావీంద్రు ? నన్నిసీయని గర్హించుచున్నారు.

(పైకి జూచి) అహో ! ఏమీ ! విమానచారులు విశ్వేదేవులా ? (కోపమును జూ

పుచు గమండలుజలంబున వార్చి శాపవారిం గయికొని)

చీ ! అనాత్మజ్ఞులారా ! ఓరీ క్షుద్రక్షులయపక్షపాతులారా !

క. కాగలదు మీకు జన్మం

బేగురకును క్షతయోని ; నిది గా కటుపై

నూగుంబ్రాయమువారిం

దాగెడపును ద్విజుండు ద్రోణతనయుండు మిమ్ముకొ.

౨౮

(మరలం పైకి జూచి సంతోషముతో) ఓ హోహో ! యిదిగో ! వీరు—

ఉ. మామకదృష్టిపాతభయమగ్నచలాచలఘంటికారవా

క్రామితనాకనంస్థలితరత్నవిమానమునుండి యేళురుకొ

భూమిని బిట్టు గూలెదరు, బొమ్మిడికమ్ములు దౌలుకో రభ

క్షౌమములందు, నూడిపడం గర్ణవిభూషలు, గ్రిందుగాం దలల్ ;

౨౯

రాజు—(పైకి జూచి తనలో) ఓ హోహో ! తపఃప్రభావము ! హరిశ్చంద్రుండు

శమొందుట యుక్తమే గదా ! (ప్రకాశముగా) స్వామీ ! ఋషివర్య ! మీర లన్య

థా తలంపకుండు.

ఆ. వె. ధర్మపత్ని నమ్మి తనయుని నమ్మి కూ

ర్చినధనమ్ము దీనిం జేకొనుండు

మిగతసామ్ము గూడ మితిలోనం జేర్చ న

న్నంత్యజునకు నైన నమ్ముకొందు.

౩౦

విశ్వా—(కోధముతో) ఆ ! కొంత యెందుకు ? అంతయు నిచ్చివేయుము.

రాజు—ఓసాధులారా ! “క. ఒదవి యొకానొకయక్కట

యది దీటుచు నట్టివేటు పాయము లే కే

నిదె లక్ష హేమములకుం

గొడుకక యీదేహ మమ్ముకొనుచున్నాడ౯.”

(అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

(తరువాతఁ జండాలవేషముతో సానుచరుండు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ధర్ము—(తనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను ; నన్నుఁ ద

దృష్టవనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడు నట్టిది సత్య మందుచేఁ

గువల నాభుసత్యమును గొండొకశోధనముం బొనర్ప ని

హా... గాదె యీయధమజాతి పరిగ్రహణం బొనర్చితి౯.

30

(తడవుగ నాలోచించి యాశ్చర్యముతో) ఆహా ! నేను నాదివ్యదృష్టి నెంత వెదకినను

రాజుని యగు హరిశ్చంద్రునికి సమానుఁడు గానఁబడె కున్నాఁడు ! కానీ నే నతని

యొద్దకే పోయెదను. (నడచి ప్రకాశముగా) ఓరీవేసిగాఁడ ! వరాలజాలెము తీసి

కొని వచ్చినాఁ డవట్రా.

అనుచరుఁడు—ఓరిపెద్దా ! నీ కిప్పుడు వరాలజాలె మెందుకురా. కల్లుగాని తాగెద
వట్రా ?

ధర్ము—అరే ! నీ కెందుకురా నాతాగుడుజోలి ?

రాజు—(“క. ఒదవి యొకానొక యక్కట ” అను పద్యమును “ ఆ. వె. ఏను దె-
యన్నహేమంబు లరలక్ష ” తృ-అం-౨౨ వ పద్యమును జదివి, యంతటఁ జూచి
దముతో)

అయ్యో ! నే నెంతమందభాగ్యుఁడను ! నన్ను గొనుటకు నెవ్వరును జేర కున్నా

హా ! చీచ్చితఁ గదా ! (మూర్ఛిల్లిపడుచున్నాఁడు)

ధర్ము—(విని చూచి తనలో) ఏ మిది ? యీమహానత్వుఁడు మూర్ఛి—

నీ. ఇట్లుచేసెదను. (సంభ్రమముతో సమీపించి ప్రకాశము) ఓం లేరా

నిన్ను కొనువాడను. ఇదిగో నీకుఁ గావలసినసాము పుచ్చుకొం .

రాజు—(హర్షముతో లేచి) ఓ సాధూ ఇటు తీసికొని రా మూలము.

భద్ర ! నీ వే నన్ను గొనియెదవా ?

ధర్ము—అ ! నేనే నిన్ను గొనియెదను.

రాజు—అలా గైన నీ వెవ్వఁడవో చెప్పు.

ధర్మ—తే. గీ. ఒలికిమిట్టల కన్నింటి కొడయడనుర ;
 నమ్మకపువాండర తలార్ల నాయకులకుం ;
 దలలు నఱికెడుమనికె పెత్తనము నాది ;
 పెద్దమాలను వినురోరి వేరుపడితి.

రాజు—
 క.

32

రాజు—(తొందరగా దొలగి కౌశికునిపాదములమీదఁ బడి) భగవానుఁడా ! అను
 గ్రహింపుము. భగవానుఁడా ! అనుగ్రహింపుము.

క. మునినాయక పీఠే నే

వనముం బొనరించి ఋణముఁ బాసెద నకటా

వినినది కనినది గా దీ

చెనఁటిచండాలపాదసేవ మహాత్మా.

33

విశ్వా—చీ ! మూర్ఖ ! తపస్వులు స్వయందాసులు గారా ? నీవు దానుఁడ వయి మా
 కేమి చేసెదవు ?

(విశ్వాః
 పవ

విశ్వా—

రాజు—

విశ్వా—

తో

రాజు—

యః

విశ్వా—

రాజు—

కా

ధర్మ—

నీ క

యక

ఇది.

రాజు—

ధృ

ఇ

ర

బ

జ

రాజు—(అనునయముతో) స్వామీ ! తమయాజ్ఞాచొప్పుననే ప్రవర్తించెదను.

విశ్వా—వినండు వినండు విశ్వేదేవులు. (హరిశ్చంద్రునితో) నే నాజ్ఞాపించినట్లు నీ
 వు చేసెదవా ?

రాజు—తప్పక చేసెదను స్వామీ.

విశ్వా—అలా గైవపక్షమున నీవు వీనికే యమ్ముడు వోయి తత్తణము మానక్షిణాను
 వర్ణము లిచ్చి వేయుము.

(అంతలో దనలో) అయ్యో ! యేమి చేయుచును ? (ప్రకాశముగా) సా

(చండాలుని నమిపించి) ఓ పెద్దమాల ! నీవు రూఢిగా నన్ను గొన

క—నమయమును మాత్రము చేయవలయును.

—మి నమ్మియ ?

—నిను.

వె. తిరివ మెత్తి తినుచుఁ దెరువుఁజేలికలను

గట్టుకొనుచు నెడము గలుగ నుండి

సామి ముదలవెట్టు నకలకార్యములను

గొంకు లేక నలిపి కొలుచువాఁడ.

ధర్మ—మంచిది. నే నీనమ్మకు నొప్పుకొన్నాను. సొన్నా లేత్తుకో. (సామ్మకు
 దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నాఁడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో)

క. మునిచేతఁ దిట్టువడ క

వృన్ముదీటిచి నత్యవాక్యమునకుం బెడఁబా

యనివాడ నయిననా కీ

ననియమచండాలనేవ న్నాఘయ గాదే.

32

(విశ్వామిత్రునిఁ గూర్చి సానునయముగా) స్వామీ! కాశికమునీంద్ర! మీ రీధన మశే
వము ప్రతిగఁగించుడు.

విశ్వా—ఇచ్చె

రాజు—పుచ్చుకొండి స్వామీ!

విశ్వా—(పుచ్చుకొని తనలో) ఇంక నిర్బంధ మెందుకు? కానీ పోయెదను. (సిగ్గు
తో నట్లు చేయుచున్నాడు)

రాజు—(వినయముతో దోసిలి పట్టి) స్వామీ! కాలవిలంబనముచేతఁ గావించిన నా
యపరాధమును తమింపుఁ డనివేడుకొనుచున్నాను.

విశ్వా—తమించితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రాజు—(చండాలునిఁజేరి) ఓపెద్దమూల! (అని యర్థోక్తిని నోరుమూసి కొని) ఏలి
కా! నేవకునకుఁ జేయవలసినపని యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఆ! నీ వీవఱకుఁ గననిదియు విననిదియు నైనపని
నీ కాజ్ఞాపించెద నుండు. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! నీవు దక్కినపుఁగాటికిం బోయి
యక్కడఁ బీఠంగులమీఁది గుడ్డలను దీయుచు రేయుం బవలు మేలుకోవలసినది.
ఇదిగో నే నింటికిఁ బోవుచున్నాను.

రాజు—దేవర చిత్తము. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

దృ. ఇది ఔషధమేష్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరసి
రాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్రపారి తనగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్ష్యం
బాగర్భకుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనా
మధే యాంధ్రీకృతచండకాశికనాటకంబు నందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయశ్లాఘా భాషానిలయము

సుల్తాన్‌బజార్, హైదరాబాద్, 1.

చండకౌశిక నాటకము.

చతుర్థాంకము.

(తరువాతఁజండాలు రిద్దఱు వెంబడింపఁగా విచారముతో రాజుప్రవేశించుచున్నాఁడు)

—ఓనరిల్లుండి బాబులారా ! ఓనరిల్లుండి. మీ రందఱు టిక్కడ నేమి సూడఁ మూ-

నారు. వీనిని మేము తలఁ గొట్టుటకుఁ దీసికొని పోము. (బయలానికించి) బా-
లమనుచున్నారు ? ఓడెవ్వఁడు ? ఎక్కడకుఁ గొనిపోయెద రందురా ? విను
బాబులార ! ఈనిఱుపేద మాపబు వయినపెద్దమాలవద్ద నొద్దెసామ్ము పుచ్చుకొ
బానిసతనమునకుఁ గుదిరినాఁడు. అందుచేత వీని నిప్పుడు దక్కినపుటాలికె మిట్ట
గావలి వెట్ట నెట్టుకొని పోవుచున్నాము.

రాజు—(నీటూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నన్నా ! ఎంతకష్టము ! ఉత్తరోత్తరదారు
బగుమద్యవనవరంపరాపాతమునకు మేర లేకున్నది !

ఆ. వె. శ్వపచునొద్ద నాకు బానిసం బిష్టుడు,

వనలి ఘోర మైనవల్లకాడు,

పని శవాల మీదిపాఁతలు గొనుట, హా !

విధి డమింపఁ డిట్టివెతల నై

దుఃఖము పెక్కుదుఃఖములచేఁ జక్కఁబడు నందు రిది నిక్క-
నిర్వృతునిన నిష్ఠు డెన్నిదుఃఖములు చుట్టుకొన్నవి.

నాటచే నిష్ఠు డనద లౌఢజలం ర్చి విచారపడుదు నొక్కొ-

న్యంపునిధు లైనయాత్రబంధువులఁ గూరిచి యలందురును నొకొ-

నూలి మిక్కిలి దీనభావము గాంచుసేవకాళి గుఱించి చింతిలుచునొ

టను దాసివనులు నల్పేడుప్రాణవల్లభ గుఱియించి వండురుచునొ

యకట ! నిను వైనముఘటగుఱ్ఱకు వగతునొ

యథమచండాలదానత కలచురుచునొ

యన్నిదుఃఖంబులకు చూలమైననాడు

పాపజీవితమున కార్తిపా లగుచునొ.

(...ని నశింపించి ఖేదముతో)

చండా-

రాజు-

చ.

(వైక్లవః)

ఆ.

యో-

ఉ.

చండా-

రాజు-

ఉ.

పో-

త్రకున ప్రియశ్రీదేవనాఁ డటుల్ వటుఁడు పోరా గర్భదాసా యటం
చకటా ! త్రోసినఁ దెల్పి యేడ్చుసుతునాన్యం బేను గన్ద్రాంటిఁ ; బె
ద్దకన్ద్రోరవ్రణమట్లు నల్పేడుఁ దదంతశ్శల్య మెల్లప్పుడున్.

3

చండా—(ఓనరిల్లుండి యిత్యాది మరల ననుచున్నారు.)

రాజు—(ఆలోచించి భేదముతోఁ దనలో) ఇప్పుడు న న్నిది యెంత వేధించుచున్నది!

చ. పద మని యొక్కవంక గురుభక్తిని శిష్యుఁడు వేగిరింపఁగాఁ

బదహతిఁ ద్రెల్పి యొ

నదిమినకొద్దిఁ బెల్లుబు

వదలనిబీదచూపు, బలవంతము, కాంత మన్, నెట్టికే.

4

(వైక్లబ్యముతో) హా ! దేవి !

ఆ. వె. తరణిగోత్రమునకుఁ దగినకోడల వైన

నదమలేందువంశజాత వైన

నాతి ! భూతిరాశి నేతియాహుతి వడ్డ

లీల నేల నాకు నాల వైతి ?

అయ్యో ! రాజపుత్రి !

ఉ. పూవులతోఁటలోపలను బూచినకొవ్వెరవాజులం గటా !

నేవశమున్ రచించుచును నీవు గడున్ మిసిమింతురాల వౌ

దేవగ నాచరింతొ యిపు డెప్పుడుఁ జేసి యెటుంగనట్టి

ఖావహదాసికానముదయార్హ కతోరనికృష్టకర్మముల్.

చండా—అరే ! దక్కినపుమనన మిక్కడ దగ్గఱనే యున్నది. దబ్బుద

రారా.

రాజు—(చూచి ధీరముగా) ఓహూ ! మహాశ్మశానమా యిది !

ఉ. మండలసంభయంబు పలుమా తొనరించి దివిన్ విదూరమం

డుండి యుదంచితాగ్రముల నొప్పెడుతోకల నిశ్చలంబు లౌ

చుండువెడందపక్షతుల నూకున గ్రద్దలు వ్రాలుఁ బీనుఁగుం

గండలయాన నూరుముఖగహ్వరలాలల నిండఁ జంచుపుల్.

నిదిగో !

కారసాచినచెట్టువలతోడ నిడు పాటిమెడలను నిక్కించి నడుచునవియు

నిగుఁబీనుంగుల నెఱిఁగాశ్శతోద్రొక్కి ప్రేవులుముక్కులఁ బెఱుకునవియు

నీల వట్టినయట్టులెలుఁ గొప్ప నెఱచి కై యెగసి తన్నుచుఁ గలహించునవియుఁ
గోర్కు లిగురొత్తఁ బెట్టులఁ గూడునవియు
దూఁకుచును గాకిమూఁకలఁ దోలునవియు
నగుచుఁ బిఠరులసామిబంట్లనఁగ నెందు
గుములుగుములయి రాపులుంగులు చెలంగు.

(తెరలోపలఁ గలకలము) అహో ! ఈశ్వశాన మెంత బీభత్సరౌద్రముగా నున్నది !

మ. అవె వ్యాపించు నమంగళో గ్రపటహవ్యాడంబరారావముల్

శివ లంతఃప్రతిశబ్దభృచ్చుతికటుస్వీయోరుఘ్టాగ్ర లై ;

తపులం గాటపువెట్ట, పెట్టుశవమూర్ధత్రేణిమస్తిష్కముల్

నవవింపన్, వెలుఁగుం జితాగ్ను లివె నిశ్చాంచల్యభుగ్నార్చులన్.

(ముందు చూచి నశ్లాఘముగా) ఓహో ! ఇట నిది బీభత్సమే యయినను మిగుల స్పృ

హణీయముగా నున్నది. ఓశవమా ! నర్వస్వగ్రాహు లయి ప్రీతినెరపు శ్వాపదగణం

బులచే యథేష్టాపభుజ్యమానంబ వయ్యెదవు. నీవెంతధన్యమవు !

చ. కరటము కాళి లూని తలఁ, గన్నులమూఁతను విప్పు ముక్కుతోఁ

బెరిమను నక్కస్యక్వమున వ్రేలెడు నాల్కకొనం గ్రసించుఁ ; గు

రమును బీఁకు శేఫ మట గొయ్యెనరించును గ్రద్దబెజ్జమున్ ;

ఁ పు యథేష్టచేష్ట లిటు శ్వాపదముల్ కు బ ! నీయెడన్.

చ. అదె నడు మాయదే యురము నయ్యదెమో మవె కన్నులుం బొమల్

గద ! నకలంబు నెత్తు, వస, గండలు, నెమ్ములు, లాల లై యమే

ధ్యదశకు వచ్చె ; భీరుభయదంబు ను, బ్రాజ్ఞమహాత్రపాస్పదం

బిది ; విషయాభిలాష వెడఁ గిం దొనరించు వృథాభిమానమున్.

చండా—ఒకఁడు—(ముందుచూచి) అరే ! యీ పెద్దమానితొట్టిలో నున్న యమ్మ

వారికిఁ జండికమ్మకుఁ జొఁగిలఁబడు రా.

మఱియొకఁడు—అట్లే చేయుదము. రా.

ఇద్దఱు—(చాఁగిల్లి)

తే. గీ. చండుతల నుగ్గునూచంబు సలిపినమ్మ !

జన్మరాకాసిపోటులు దిన్నతల్లి !

కయిని ముమ్మొనవాలు, మై గపురుదోలు

రాజు—(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహూ ! యేమీ ! కాత్యాయనిదిభార్య
పచారప్రియత్వము !

మ మృతగోకాసరకంధరాలులితముల్ వ్రేలాడు నిర్మాల్యనం
గతముల్ కర్ణకఠోరటంకృతిపటుల్ ఘంటల్ ; కృతానూనశో
ణితపంచాంగుళిచిహ్నసంకలితమున్ దేవీతరుస్తంభమున్

నతతం బెక్కి యివే నిసర్గబలికాంక్షన్ ధ్వాంక్షముల్ గూసెడున్.

౧౩

(నమస్కరించి యంజలి పట్టి)

శ్లో గ- ! త

ఽమమానప్రియే ! లనత్ప్రేతే

ప్రేతాస్థిరాద్రూపే

ప్రేతాశిని ! భేరవి ! నమస్తే.

౧౪

(తెరలోకలకలము)

రాజు—(ఆలకించి) అహూ ! దివసావసానసూచకంబు లయి నానాదిగంతముననుండి
స్వస్వనీడపర్యుత్పకతం బయలు వెడలినశకునకులములకలకలమాయిది ? (పదమరను
జూచి) ఆహా ! యెవ్వనికె గాని దైవపరిపాటి దాటరానిది గదా !

తే. గీ. అకట ! గగనాంగణప్రదీపకుండు, తరళ

కాలభుజగఘణామణి, క్షణవిడంబి

తౌర్వసర్వాశివిగ్రహుం డదిగొ విధురుం

డై యహర్పతి గూలెడు నంబురాశి.

౧౫

(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో)

ఉ. క్రాలెడుసంధ్య వధ్యసతి, రాగ మన్మక్కవి, మందరశ్శి యో
హేళి ప్రశాంతహేలిచితి, యి ధ్వురుధూమ ముడుల్ నరాస్థులుం
చాలసముద్రపున్ద్రసిమి మానిసిపుట్టియ గాఁగఁ గాలకా
పాలికలీలకున్ భువనపాలి పొనంగె నహూ శ్రావణ మై

౧౬

దా—(చూచి) అరే !—

తలలు నఱకు పట్టు దలకొట్లఁ బడువాని

యట్టు పొద్దు గుంకుగట్టు నేరఁ

గవాలు లూని గోనంగుట్టులు

చీకటులును గగిము కొనినా.

రాజు—(అంతటఁ జూచి ధైర్యముతో) ఆహా ! యీశ్శానభూజంబు లిష్ట దెంత
గంభీరభీషణంబు లయి చూపట్టుచున్నది !

ఉ. కొమ్మలదాఁకఁ బై కెగసి గూబలు గుండ్రలు గొల్పుఁ గోటరా
నృమ్ముల ; తొక్కలార్పుకొను చొదలఁ గూయుచు వ్రాలు గృధ్రముల్ ;
రెమ్మలఁ గ్రుశ్శిత్రేపు డయి వ్రేలుశవమ్ములు గొలు గొట్ట, రా
ద్రమ్ముగ నోర మంట లడరన్ నరియండునిగుడ్చు ఫేట్కృతుల్. ౧౮

చండా—ఒకఁడు—(జనాంతికముగా) అరే ! యెన్నెన్నోదినుసులదయ్యాలకీవక్కిన
పువలికిమిట్ట యాటపట్టు. కాఁబట్టి మన మిక్కడనుండి పెందలాడ దూఁటుదమురా
మఱియొకఁడు—(జనాంతికముగా) ఆలాగే చేయుదము రా.

ఋ— కాశముగా) ఓరీ ! పెద్దమాలముదలఁ దలఁ దాల్చి రేయింబగలు నీ వేమ
ఱిల్లక యీవల్లకాడు కాచుక యుండ వలయుఁ జూమి.

రాజు—(సంతోషముతో) మహాప్రసాదము. స్వామి యాన తిచ్చినట్లే చేసెదను.
(అంతః)

యముతో ఓయమ్మా ! రేయింటి గొలకొల లప్పుడే యుప్పతిల్లుచున్నది.

! మనము వేళంబ యాడనిఁబాడుదము రా. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

తో నడచి చూచి) ఓహూ ! యేమీ ! — కాని మూఁకలబీభ

ములు !

నపాడునూతులకు నీ డగుకన్నుల, బుట్టముక్కులన్,

వ వం. గ్రూవదనంబుల, బీజనరాలపిక్కలన్,

గొంకర లఁ, గుటకోటరనిమ్మతొందరంబులన్

నంకలితంబు లై మెలఁగు నంకులభంగిని గొణవచ్చుటల్.

(సకౌతుకముగాఁ జూచి) ఓహూహూ ! యీపిశాచనిచయముల క్రీడాకలహకౌ
మేమి సొంపుగా నున్నది !

ఉ. త్రాగెడు నొక్కఁ డొక్కొక్కరుకరంబున నెత్తుటికోర లాగి ; యా

త్రాగెడునోర జాటురుధిరం బెగనాకు మఱొండు ; గాఱి భూ

భాగమునందుఁ బేరినది స్వాద మొనర్చు నొరుండు ; దావకీ

లాగతి దీర్ఘరక్తకుటిలం బగు జిహ్వాక లాట్ట వేయుచున్.

(కౌతుకమునఁ జూచి చిటునవ్వుతో) ఔరా ! మోటవాండ్రపరిహాసమువలె
సులకేశీవిలాసము రసాంతరమును బొందుచున్నది !

చ. మృదుమధురాంగచేష్టల రహించెడునంగమభంగు లేడ ? దీ
 ర్షదశనఘట్టజాగ్నికణకాండము లాండొరుచుంబనంబు లం
 త్యదినపతన్త్రపెయ్యాలతతద్యుతు లీనుమిధఃకటాక్షముల్
 ప్రదశదురోస్థిపంజరరవంబు లివేడ దృఢోపగూహముల్ ?

౧౨

(ఏవవడుచుఁ జూచి) చీ ! యిది యత్యంతబీభత్సముగా నున్నది.

చ. పెనుసాదఁ జూంఁచుం యనెడుపీనుఁగుఁబుట్టియఁ దీసి సోగయె
 మున్నఁ, బ్రళయానిలసుగితఁ తక్కుతి నుహ్వాని యూఁది, ప్రేతమా
 ఁని తనపెద్దనో ఁజ్ఞా గ్రనం, బొ
 క్కున వెడలంగఁ

(నక్కుతి నభినయించి) ఓహూ ! వీనిని జూచెడువేడు

క సామియాదేశమున నుండి శ్రశానమం దంతటఁ

పు నభినయించి) ఓహూ ! యేమీ ! యీనిశీధిని గంభీరభావము !

ఉ. క్రమ్మెను జిమ్మచీకటి, జగ మృఖిలంబును దిగ్విభాగతూ
 న్యమ్ముగ, మిట్టుపల్లముల నంఘ్రులు దొట్రిల, దృష్టిపాతమున్
 వమ్ముగ, లాఁతివర్ణములు నప్తముగా, దితకజ్జలాగమి
 త్ర మ్మొకనీలిమంబె పరితస్సురితంబుగ నద్వితీయ మై.

౨౩

కానీ బిగ్గటిగాఁ బలుకరించెదను. ఓరీ ! యెవ రక్కడ ? ఇదిగో ! నేను గాఢికాపరిని.
 మీకెల్లరకు నాయఁకుడను. నాయానతి నాలకింపుఁడు.

క. పడయక నాయాదేశం

బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరుగానీ

నడపంక రాదు మననపుఁ

గడఁగావింపంగ వలయుకర్జము లెవియున్.

౨౪

నినుండు నేఁడు మొదలుగా—

చ. వలె శిరసావహింప నిది వల్లెయటం చిట నప్రమత్తు లై ;

చులుకగ సామిశాననముఁ జూచుట కేను నహించువాడఁ గా

నలజలజాననేంద్రమరుదభిపతుల్యున కైన నొందుమా

లు గలవానికిం బ్రతిభటమ్ము మదీయభుజ మ్మగుం జుమీ.

౨౫

ఉ. యెదును మాట లాడఁడు ! పోనీ. మఱియొకచోట గేకవేసెదను. (నడ

నడ

చ. హూ ! యెవరక్కడ (తెరలో) ఇదిగో నోయి నేను.

రాజు—(దైర్యముతో) ఓ హే! యేమీయిప్రత్యుక్తి! కానీ. మాటసవ్వడిని బట్టి వెళ్ళి వాఁ డెవ్వఁడో నిపుణముగా నరసెదను. (నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) అ హే! యితఁ డెవఁడు?

తే. గీ. బూదె మైఁ బూసి ఖట్వాంగమును ధరించి,
కాంతములు నుజ్జ్వలంబులుగా నరాస్థి
భూషలు, కపాలపాణి యై పాలుచు; నరక
రంకమాళి సాక్షాద్భూతరాట్టా యితఁడు.

౨౩

(తరువాతఁ గాపాలికవేషుఁడు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్ము—ఇదిగో నోయి నేను.

క. అడుగక చేకులుబికిరము

గుడుచుచు, నింద్రియచయంబు గుదియించి వెనక
గడచి భవ మనుశ్శ్రానము
కడు బీభత్స మగునట్టికాటఁ జరింతున్.

౨౪

లోచించి) భగవానుఁడు రుద్రుఁడు మహావ్రతము నాచరించె నన్న నది యాయన కుఁ బోలును. కామచారుల కిది యత్యంతము ప్రకర్షము గదా! అయినను—

క. విమలతపోద్వైతము సుల

భము, భేష్యైద్వైతము సులభంబు, క్రియాద్వై
తము సులభం బాత్మాద్వై
తము మా గ్రము దుర్లభంబు తల పోయంగన్,

౨౫

(తటఁ జూచి సాశంకముగాఁ దనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను, నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడునట్టిది నత్య మందుచేఁ
గువలయ నాధునత్యమును గొండ్లొక శోధనముం బొనర్చ ని
వొడమి యీనికృష్ణతమజాతిపరి మాణం బొనర్చితన్.

(ర్యశుతోఁ దనలో) ఔరా! యెంతలేసిదుఃఖములు నంప్రా
వ. ప. దగాన రానియీరాజర్షిచరిత్ర మాశ్చర్యజనక మగు
కిది ప్రకృతియే గదా!

చ. అరయఁగ దుఃఖ మంచు సుఖ మంచును నేర్పడి యున్న దేది? యు

ర్వర సుఖదుఃఖపు న్వృత్తికరంబు ఘటిల్లు వివేకహీనతక

బరమ మగుక మహాపురుషభావ మనిర్వచనీయ మేదిమే

దురసుఖముక సుఖంబుగను దుఃఖము దుఃఖముగా గణింపదో.

30

కానీ. వానియొద్దకే పోయెదను. (నడచి చూచి సల్లాఘముగా) అపెటా యిదిగో నా

మహాత్ముఁ డెక్కడనే యున్నాఁడు. సమీపించెదను. (అట్లుచేసి) ఓయిరాజా!

సిద్ధిభాజనంబపు గమ్ము.

రాజు—మహానతచాగు అను మీకు

కాపా—రాజా! మే మ్మొద్దు

రాజు—(అజ్ఞపడుచున్నాఁడు)

కాపా—రాజా! నీవు బిడియపడకుము. మేము యోగచక్షుల

మ

త్తాంత మంతయు గోచరించినది. ఇట్టియవస్థయం దున్నను మా

యండు నీవు దరిద్రుఁడవు గావు.

తే. గీ పరులయుపకారమునకు నెబ్బంగి నయినఁ

గాకమానరు బుధులు నిక్కంబు చూడు

కుహువునందును జుండుండు బహుతరముగ

నంతసిలఁ జేయఁడే వనస్పతిచయంబు.

31

కాపున సావధానుఁడ వయి యవభరింపుము.

రాజు—ఇదిగో నవహితుఁడ నయి యున్నాను.

కాపా—ఉ. వ్రాలుమహత్త్వముల్ గలుగువజ్రసాయనపాదలేపబే

తాళురు ధాతువాదమును దద్దుటికాంజననైత్యకామినీ

జాలవిధానముల్ గయివసంబులు నా కవి యంతరాయపుం

జేలములం దిరస్క్రతిని జెందనిచందము మందలింపుమీ.

32

భాజా నీవు విఘ్నములు రాకుండ నాజ్ఞాపింప వలయు.

—అయ్యా! సాధక! యీశరీర మస్వాధీన మని యోగబలంబున నీ వెఱింగిన

వాఁడవే గదా! కాబట్టి స్వామ్యర్థావిరోధంబుగాఁ బ్రయత్నించెదను.

—ఓరాజా! యిందు స్వామ్యర్థవిరోధ మేమి యున్నది? భగవదాజ్ఞామాత్ర

ముననే ఘాతు సమీహితంబుచేక్షాఁడ గలడు. ఇదిగోఁ జూడు మీదాపుననే సిద్ధర

సంబుల మహానిధాన మొకటి యున్నది. తదర్థము మేము కృషిచేయువారము. నీ విక్కడనే యుండి విఘ్నప్రత్యూహ విషయంబున సావధానండువు గచ్ఛు. (సమ్మి మించుచున్నాడు)

రాజు—(ధైర్యముతో నంతటఁ దిరిగి) విఘ్నములారా! తలఁగు తలఁగుడు. సర్వథా మీప్రసరణంబు ప్రతిహతంబు గావలయు (తెరలో) మహాప్రసాదము. మహాప్ర సాదము.

క. ఓరాజ! నీకు వివృత

ద్వారంబులు శ్రేయములు, స్వయంవరలు మహా

దారలు విద్యలు, సిద్ధులు

స్వైరాగత లెవఁడు మీఱుఁ ద్వచ్ఛాసనమున్.

33

రాజు—ఏమీనాయదృష్టము! నామాటకు విఘ్నంబు లనుమతించినవి. నాకిది మహా వందము.

(తరువాత విమానచారిణులు విద్యలు ప్రవేశించు చున్నారు)

రాజు—(శీఘ్రముగా నమీపించి) రాజా! హరిశ్చంద్ర! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు.

ఆ. వె. ఎందుకొఱకు నిన్ను ఋషివర్కుఁ డాగాధి

పట్టి బిట్టు గినిసి బాధపెట్టె

నట్టివిద్యలము త్వదాపదలకు నూల

మృతము వచ్చినార మలఘుచరిత.

34

రాజు—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహూ! యేమీ! యీపూజ్యురాం ద్రావిద్యలా! త్రిలోకవిజయిను లగు విద్యలారా! మీకునమస్కారము.

విద్య—రాజా! మేము నీవారల మయినారము. మమ్ములనాజ్ఞాపింపుము.

రాజు—తల్లులారా! మీరు న న్ననుగ్రాహ్యునిఁగాఁ దలంచితిరేని మీ మొక్కఁడు వేఁడుకొనెదను. దయచేసి భగవానుని కాకౌశికునకు మీరు వశపడుఁడు. దానం జేసి నే నహ్మనీంద్రుని కనపరాధుండ నయ్యెదను.

విదూ—(విస్మయముతో నొండొరులను జూచుకొని) రాజా! నీయిష్టము. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

తరువాత బేతాళునిచే నిధానము మోపించుకొని కాపాలికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

కాపా—(త్వరితముగా నమీపించి) రాజా ! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు. ఇదిగో సం
సిద్ధరసం బగునీమహానిధానము నీకు లభించుచున్నది. సర్వశక్తిమంత మీరసేంద్రము
నీ పువయోగింపుము.

ఉ. ఓనరసాధ దీనియువయోగముచేతన కాదె సిద్ధు లా
మానిత మైనస్వర్భువనమార్గము. మృత్యువు గెల్చి, పొంది సం
తాననవీనమంజరులఁ దద్దయు శోభిలుమేరుభూమిభృ
త్సానుపులం జరింపుదురు సంతతసౌఖ్యరసావశాత్తులై.

౩౫

రాజు య్యా ! - భావోరుద్ధము స్వామిద్రోహము సంఘటిల్లు
ను . . . !

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహూ ! యెంతవంత ! కానీ. (ప్రకాశముగా)
రాజా ! యది యట్లయినచో నీవీమహానిధానమును గయికొని నిన్నును త్రం
ను దాస్యంబువలనఁ దొలఁగించుకొమ్ము.

రాజు—అయ్యా ! నా కది యెట్లు గాఁగలదు ? దాసభావ మధన మని కదా మనీషు
లు శాసించియున్నారు. స్వామ్యర్థమయినచో దీనిని నేను నిరాకరింపను. నీకోరిక
నా కనుమతమే. కాఁబట్టి నీ విటు నుంచిన యీ మహానిధానము ను స్వామ్యర్థము
పరిగ్రహించుచున్నాను.

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహూ ధైర్యము ! ఔరా జ్ఞానము ! ఏమీ
యీ మహానుభావత్వము !

క. ప్రలయపవనంబు తాఁకునఁ
జలియించుఁ గులాచలములు సత్యంబుగ ని
శ్చలములు ధీరులమనములు
చలింప వవి యెంత లేసి శ్రమముల నైనఁ.

౩౬

కాఁబట్టి నా కెందు కీ యతినిర్బంధము ? (ప్రకాశముగా బేతాళునితో) భద్ర !
పోయి నీ వీభూపతి సమీహితము నాచరింపుము.

తా—(నమస్కరించి) చిత్తము సాధక ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పా—(అంతటఁ జూచి) రాజా ! విభావరి ప్రభాతప్రియ మయినది. మే మిక్కఁ
బోయివత్తుమా ?

—అయ్యా ! సాధక ! దుస్థితికథలయందు మమ్ము స్మరియింపుఁడు.

కాపా—రాజా ! నిన్ను దేవతలు స్మరియింపఁగలరు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
 రాజు—(తూర్పు చూచి సప్రసాదముగా) అహ !

తే. గీ. గాఢతిమిరంబు పంచబంగాళముగను
 సంధ్య యరుణుండు నిజపురస్పరులు గాను
 నఖిలభువనజాతానుగ్రహార్థ మిదిగొఁ
 బయికి వచ్చుచు నున్నాఁడు భాస్కరుండు.

32

కాఁబట్టి నేనును బరమశవిత్ర యగుభాగీరథితీరమునకుఁ బోయి స్వామ్యదేశమున నుం
 డెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

గద్య. ఇది ఐపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
 రాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్రహరితనగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్షో
 బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనా
 మధే యాంధ్రీకృతచండకౌశికనాటకంబు నందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీ రస్తు.

చండకౌశికనాటకము.

పంచమాంకము.

(తరువాత వికృతమలినవేషుడయి రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు)
రాజు—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చి) అన్నా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. పంతము మా... గలి... బంగ... , సుతుం
గాంతను విక్రయించుటని, ... నయ్యె! దు
ర్దాంతము లింత లాపదలు రా నతిమూఢకరోరదుర.
స్వాంతత నెంతదారుణము నల్పితి నో తొలుమేన రైవ !
హాహతవిధి! నీవే బలవంతుడవు.

మ. నను నానమ్రుశిరోధరుం దపసి కిన్కణ రాజ్యలక్ష్మీవియు
క్తునిఁ గావించి మిగిలె నేత్రయ మయో దుఃఖిప్రియా దుర్విధి
కనలే కచ్చటఁ గూడ నీదుకపటక్రౌర్యంబులం జూపితే
తనయున్ నన్ను నాతిఁ గోలుపడితిం ద్వద్దుర్విచేష్టం ద్రుటిన్.

చ. అమదినముం గృశాంగి నిశలం దతిదీనత వెచ్చ మార్పుచున్
దనకు లభించు నావలన దాస్యవిమోచన మంచు నాత్మలో
ననుకొని, పట్టి యుంచుఁ దనప్రాణము నాదుపునస్సమాగమం
బున కయె యిట్టికష్టదశఁ బొందినవానిఁగ న న్నెఱుంగమిన్.

(నిట్టూర్పు పుచ్చి) హావత్స! రోహితాశ్వ!

ఉ. దాదులబొమ్మకైయడుగు ధారుణి మోపి యెఱుంగవీపుతం
దీ! దెన మాలి తాకటికి నేలను నేడెటు గూర్కు చుంటివో?
యాదల మానికంబు నటు లానతి భూపతులూసునిన్ను న
య్యో! దుడుకుందనంబున వటూత్కర మేపని కెందుఁ బంచునో.

డవుగ నిశ్చయించి సకరుణముగా)

చ. పడని మ్లాపద లాగ్నినాడఁ దల దాల్చున్; వానికిన్ స్వాగతం
బిడుచుల్ మేల్మూల గృతార్థసుస్థమతి మాహంపన్ సమానంబులే;

యొడిసెజ్జం బవళించుప్రాయమున నయ్యో! క్రూరనైవాహితేఁ
గొడుకా! దష్టుడ నైతి వియ్యది. హృదిం గోయున్ నదా అంపమై. ✕
(సాశంకముగా) వత్సా! నీకుఁ బాపము శాంతించునుగాక. అమంగళము తొలంగు
ను గాక.

“ఒడిసెజ్జం బవళించుప్రాయమున నయ్యో క్రూరనైవంబుచేఁ
గొడుకా దుర్దశఁ బొంది తియ్యది హృదిం గోయున్ నదా అంపమై”
(ఎడమకన్నను, గుడిభుజము నదరుట సూచించి సంతోషముతో)

క. అదరెడును వామలోచన

ముదరెడు దక్షిణభుజంబు నోహూవ్యసనా

భృదయంబులు రెండును నా

కొదవం గల వనుచుఁ జూటుచున్నవి పోలెన్.

అలోచించి) అయినను నా కింకను వ్యసనాభృదయవిచారమెందుకు? చురాత్ముడ
హరిశ్చంద్రహతకునిపని సర్వము సమాప్తం బయినది గదా!

ఆ. వె. ఇంతకన్న నింక నెక్కు డౌవ్యసనంబు

నభృదయము నేది యగును నాకు

నకట పాతకునకు నభృదయద్వార

మిప్పు డొక్కమరణ మే తలంప.

“రచియ్యకొని చండాలుఁడు సత్వరముగాఁ బ్రవేశించి)

డా—అరే! చిన్నికొడుకునకు—

రాజు—(సాశంకముగా) భద్రా! చిన్నికొడుకునకేమి?

చండా—ఓరీ! నేను జెప్పనది యిది. చిన్నికొడుకునకుఁ జేరువఁగూరుచుండి కొండొ
క యాఁడుది కడుపు దరిగోయ నెంతో జాలిగా నేడ్చుచున్నది. కాళ్ళన నీవు వేవే
గ నావంకకుఁ బోయి దానిచేతఁ బీనుఁగుఁబాతఁ బుచ్చుకోరా. నే నిది సామి
యొద్దకుఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).

రాజు— నడచుచున్నాఁడు).

తెరలో అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! నాకన్న తండ్రి! ఎక్కడ నున్నావు?

పాకవేమిరా బిడ్డా?

—(విని శోకముతో) కటకటా! యీప్రళాపమంతదారుణముగా నున్నది.

ఈవాత ముందుచెప్పినట్లు శోకమును నటించుచు వైభవప్రవేశించుచున్నది.

శైబ్య—అయ్యో కొడుకా! అయ్యో నాకన్నతండీ! ఎక్కడనున్నావు? బలుకవే
మిరా బిడ్డా? (మానుపడుట నభినయించి యెట్టకేలకుఁ దెలివి నొంది కన్నీళ్ళ
తో) హా పుత్ర! హా పుత్ర! యెక్కడనున్నావు? మాటు వలుకు తండ్రీ! అ
య్యో! యిది యేమిరా బిడ్డా! మీతండ్రిగారు విడిచిపెట్టినట్లే యదృష్ట హీనురాలి
ని నన్నిప్పుడు నీవును విడిచిపెట్టితివి. ఇది యుక్తమగునా యన్నా? (ఘూర్చిల్లు
చున్నది.)

రాజు—(విని చూచిదుఃఖముతో) పాపమీదీనురాలిని భర్త కూడఁబరిత్యజించినాఁడా?

చీ! యీపాపి—మును—, మృగుణత యే గదా!

శైబ్య—అయ్యో! కొడుకా! నాతో—టలాడవేమి? నాయనా!
గదా (చూచి కౌగిలించుకొని) కొడుకా! నాతో—టలాడవేమి? నాయనా!
యొక్కర్తను భయపడుదును గదా! ఈభీషణ మైన మహాశ్మశానమును విచ్చి
చూడవేమిరా? (ఉన్మాదముతో) బిడ్డా! యేమనుచున్నావు? పాథ్యాయుల
యానతిని గానకుఁబోయి పూవులు గోయు చుండఁగా మానితొట్టలో నుండి నల్ల
త్రాచు బుస్సు మని లేచి కాటు వైచిన దనుచున్నావా? అయ్యో తండ్రీ! యే
దే దోయి నల్లత్రాచు? అది నన్నెందుకుఁ గలువదురా కొడుకా? (అంతటఁ
జూచి) ఇది యెల్లను గల్లకల్ల. ఇక్కడ నల్లత్రాచు చెక్కడ? (కూర్చుండి సకరు
ణముగా) హా కుమార! కుమార! లేరా ఒజ్జలకొఱకు నీవు దెచ్చిన యీ
న యీమారేడుఁబత్తిరిని నూపుఁజేసిలో మొలచిన యీదర్భాంకుగము
ర నాయన కిచ్చిరారా. హోమవేశ యాయన కతిక్రమించునని
కొనలేవురా. బిడ్డా! అయ్యయ్యో! నీతోవచ్చిన బ్రహ్మచారులందఱు
ల్లు సేలుదురు గదా! లేలెమ్ము (లేవఁ దీయఁ బోవుచు సావేగముగా ఏమి?
నాయనా! నిర్భాగ్యురాలిని నన్ను నిజముగానే విడిచిపెట్టితివా? దూరమైతివిరా
తండ్రీ? అయ్యో! చచ్చితినిరా బిడ్డా! (ఘూర్చిల్లుచున్నది.)

రాజు—దుఃఖముతో ఆహహ! కరుణాగంధశూన్యన కాకటికి దైవమునకైన నీయా
ర్తాలాపములు దుశ్శ్రవంబులుగదా!

శైబ్య—హా! నాథ! సర్వథా నిష్క్రమ! విశ్వస్తచిత్తుడ వయి నీ విష్ణు దెచ్చట ను
న్నావు? నీయుత్సంగమునఁ జెంగలించు ననుంగునిసుంగున కిష్టదెంతటియవస్థాంతర
ము సంప్రాప్త మయినదో కనుఁగొనుము. ఆర్యపుత్ర! యేమిటక బిడ్డను గాపాడు
మని నాకాజ్ఞాపించితివి. పాపశీలను నేనాలాగునఁ గావింప నయితిని.

రాజు—(నవిశేషకరుణంబుగా) ఆహా! యీపరిదేవనము లాయములను గోయ
చున్నవే.

శైబ్య—(మృతుని ప్రత్యంగము దడవిచూచి) హా! క్రొన్నెలచెన్నున వన్నెమీ
టు నిది నీనెన్నుదురు గదా! పుత్రకా! యొత్తయినతెప్ప వెండ్రుకల నొప్పి పర్యం
తపాటలంబు లయి సుస్నిగ్ధవళంబు లగునివి నీకన్నులు గదా! కొడుకా! సుఖుటి
తాస్థిబంధకతినవిస్తీర్ణ మిది నీహృదయఫలకముగదా! తండ్రీ! సంహసంహసననుండపు,
నీయాకృతి యాకృతాంతహతకున కేమియవలక్షణము దోపించిన దోయి. *నత్యసం
ధున కార్యపుత్రునకు మందభాగిని నగునాచరితమం దాలాగునఁ బ్రమాదము గలిగి
నది ర్వథా ధర్మమకారణము; లక్షణమప్రమాణము; విజ్ఞానవేదు లళీకవాదులు;
అయ్యయో! సాముద్రికవిచలక్షణు లెంద తెందతో వీని యనయవలక్షణములయందు
విశ్వాసము గలవారయి యితఁడు దీర్ఘాయుష్కంతుండు, వంశోద్ధారకుండు, సార్వ
భౌముండు గాఁగలఁ డని పలుమాటు ప్రశంసించిరి. ఆప్రశంసము లన్నియు మం
భాగ్యురాల నయిన నాకర్తమున నసత్యములే యయిపోయినవి.

జు—(సాశంకముగా) అయ్యో! యేమీ! యిది యంతయు నాకే తగిలివచ్చు చు
న్నది (నిపుణముగాఁ జూచి కన్నీళ్ళతో) హా! యే మిది?

మ. గొడుగుం బోయి శిరంబు, పెద్ద నుడు, రత్నుల్ దీర్ఘముల్, చిన్నిలే.

యదుగుల్ చక్రిసులక్షితంబులు, భుజా లాజానులంబుల్, స్ఫుర

జ్జడజంబుల్ కరముల్, గళున్ గృశము, వక్షం బాయతం, బన్నువొ

గడు పీపాపఁడు చక్రివ ర్తిపదయు క్షత్వత్రియాంకూరమే.

వచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యో! నిజముగా మారోహితాశ్వన కిదే యీడు. అం
చుచే నాహృదయమున కనుమానము గలుగుచున్నది. కానీ వత్స కమంగళము
గాక.

హా భగవానుడా! కౌశిక! యిప్పుడుగదా నీవు కృతార్థుడ వయితివి!

(సావేగముగా) హా! యేమిది! భగవానునిఁ గౌశికుని నిందించుచున్నది; ఎ
యిం కయు భేద మన్నది కానరాదు. ఈమె పరదార యెట్టు లగును.
ఎన్నిని శైబ్యయే తడవుగఁ దేటి చూచి నకరుణముగా) ఇంక
?

వి స్వన మెల్లు రాల్పడె నదే యేడ్వన్ మహర్తధ్వనిన్;

మ దుష్టైదకష్టుఁబెన్నెటి నెఱుల్; చిక్కెన్ సమస్తాంగముల్

మదికిం బోలుప రాక ; నెమ్మెయిజిగి కొ మాలిన్యముం బొంది ప్రాచ

తది యశాచిత్తరురూపుచందమున వేద్యం బయ్యెడుకొ. లేఖలకొ.

హా! వత్స! రోహితాశ్వ! యెక్కడ నున్నావు? పలుక వేమిరా తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లి మరలఁ దెలిసి రోహితాశ్వనిఁ జూచి)

తే. ౬ - - - - - గళగుగ్గులురచిత మైన

స్నారికూఁకటిజడలు వ్రేల

మధుపలంఘితముగ్ధతామరసశోభ

నెనఁగునీమొగ మిపు డొప్పు దేర తండ్రీ.

హా వత్స! హా రోహితాశ్వ!

నందన! హా ను - శికదక్షి

చ. అనిమిషు లాందఁ దృప్తి వివిధా - - - - - లేదు;

చనకుల కీప్సితార్థము లానంగను లేదు - - - - - దసం

బును నెలకొల్ప లేదు ; సుఖముం గనలేదు కులార్హ మూషరం

బున వటబీజపున్నొలక వోలె వృథాపాలివోయితే సుతా.

మఱియు సోరిచిన్నియన్న!

చ. శిర మఖిషేకతోయమునఁ, జేతులు దానమునకొ, బదద్వయం

బలన్యపమాళిపాతమున నందఁగ లేదు పవిత్రతకొ; మనో

హరభుజముల్ ధనుర్గుణకిణ్ఠాఁకములం ధరియింప లేదు ; నీ

పుర కుదయించి రూపటి తయో! ప్రతిపచ్ఛశిలీలఁ బుత్రకా.

(ఆలోచించి) నే నింక నిట్లెందు కుండ వలెను. ఈయెద్దుచున్న దేవియొద్దకుఁ

నన్నెఱింగించుకొనియెదను. కా దిది యయుక్తము. ఈవఱకే పుత్రశోకమున మల

మల మేఱుఁగుచున్న యీదీనురాలికి స్వదశావిపర్యయంబున మఱింతయాతన గలిగిం

ప నేటికి? (తన్నుఁ జూచుకొని) ఓరిదురాత్మా! హరిశ్చంద్ర హతక! నీ వింకను

జావ వేమిరా? ఇంతకన్నను నీ వేమి చూచెదవు? (మూర్ఛిల్లి మెల్లగాఁ గన్ను

లు విచ్చి) దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహతక! యిట్టిదురవస్థయందును నీ ఛాదుప్రాణ

ములను విడిచిపెట్టఁ జాలకు న్నావు. ఆత్మహత్యఁ గావించుకొనువాని - - - - - మునక్కు

ఁ దప్పించుకొనఁ జూచుచున్నావా యేమి? చీ! మూర్ఖ :-

.గీ. దారుణాంధతమిస్సాఖ్యనారకమున

నిప్పుడే పోయి మునుఁగు టాకింత మేలు

పుత్రముఖచంద్రరాహిత్యమునను జిమ్మ
శీకటలు గ్రమ్మదెసల వీక్షింప కుండ.

౧౩

ఉ. ఇంతయు నంత యంచు మితి యెక్కడఁ బుత్రవియోగజాత కు
ద్దాంతదురంతవేదనకుఁ? దాదృశయాతన లేదు లేద యం
ధంతమమందు రౌరవము నం గ్రకచోత్కటభేరవాసిప

త్రాంతరమందు శాల్మలిని నక్కట హేయపుఁబూయవీచికన్.

౧౪

ఇంక నానన్య మెందుకు? పుత్రశోకానందహ్యమానుండ నగునేను భాగీరథీతీరంబున
కుఁ బోయి యీశరీరమును బరిత్యజించెదను. (మెల్లగా నడిచి, తలంచుకొని సంభ్రా
మముతో) అయ్యయ్యో! నేను బరాధీనుడ నన్నమాట బొత్తిగ మఱచి పోయితి
నే. (విచారించి దుఃఖముతో) ఆన్నన్నా యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. మృతివలనను గాంతురు ని

ర్వృతి నతిశయముగ స్వతంత్రవృత్తులు ధన్యుల్

క్షీతిలోన నాత్మవిక్రయ

లతిపాపులు పాయఁ జాల రకటా యుసుటుల్.

౧౫

(దుఃఖించుచు) అయ్యో! మందభాగ్యుడను నే నా కోరికకును దూర మయి పోయితిని.

తే.గీ. దారుణం నయీదుఃఖభారమునకుఁ

దగినయాషు - ష్టి ధైర్య మొకటి;

యేలి నాతనియానతి యింత మీఱఁ

నగునారక మప్రతీకార మరయ.

హాదుఃఖానందహ్యమానుండ నగునన్ను వివేకజలంబులం జల్లార్చు

ము నె యొందెదను.

ని క్త మా నడుమ; నవ్యక్తంబు యాదించుదిన్;

ధా జగము; తత్పంచత్వ మబ్రం బొకో;

తరంగవలనవ్యాపార మాంసృతిన్

యోగములకున్; భేదంబు మోహత మే.

౧౬

వగి అయ్యో యీవల్ల కాటిప్రాణము నన్నింకను వి

నాదు. నే నేమి చేయుదును. (కన్నీరు దుడుచుకొని) కానీ

మున నురిపోసికొని యీపాదుజీవము పోగొట్టుకొనియెద

దారిపోసి

క నన్నది.)

రాజు—(చూచి తొట్రుపాటుతో) అయ్యయ్యా! యిప్పుడు మఱియొకజీవితవ్యసన
ఫలము సంప్రాప్త మగుచున్నది. మందభాగ్యుడను నే నిందు కేమి చేయుదును?
(ఆలోచించి) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను. (మఱియొకచోటికిఁ బోయి “మృతి
వలనను గాఢుతురు నిర్వృతి” యను నీ పూర్వోక్త పద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

చ. కనఁ బరలోకభూములు న్వకర్మవిభేదవిపాకవిభ్రమం

బునను విరూఢమార్గములు వొ మ్మనుచుం బరలోకతత్త్వవి

జ్ఞనములు మాయ నుజ్జనము సల్పి హసించురు నెమ్మనంబునం.

దనిశ మపార మైనయవశాత్ములయేతదసార నంస్మతిక.

౧౪

శైబ్య—అపురపురా యెంత మెంత పనాదము మరణ హూత్సవవ్యాసక్తవ్యా

దయ నయి పరాధీనఁ

న

న. నేను బదరి

యల్లే చేసి యుంటి నేని జన్మాంతంబున న

౧౫

డును గదా! అయ్యో! యప్రతీకారదారుణ

దాఁక ననిమరుదానను? కానీ. కాలోచితము నాచరించి దాన

శుశ్రూషచేత బ్రాహ్మణోత్తము నారాధించుచు నదృష్టహీనురాలి నే

లోకమునఁ గ్రమ్ము జన్మింప కుండ వ్రతోపవాసనియమంబుల నీదేహంబు శో

జేసికొనియెదను. (సాద పేర్చుచున్నది.)

రాజు—(చూచి దుఃఖముతో) అయ్యో! యీమ. కాలోచితకర్మమున క

రంభించినది. (నల్ల) దేవీ బాగుబాగు! నీ విట్టియవస్థయం దయిన నా

త్యము నతిక్రంప కున్నదానవు. ఇంక నే నీమెను నమీపించి ప్రభుశాసనము.

వేర్చెదను. (నమీపించి విచారముతో) దేవీ! (అర్ధోక్తిని నోరు మూసికొని

మహాభాగురాల!

౪౬. పడయుక నాయాదేశం

బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరు గానీ.

నడపంగ రాదు మననపుఁ

గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెవి యుక.

౧౬

కాఁబట్టి మృతకంబలము నీయవలయును. (కన్నీళ్ళడంచుకొని చేయి సాచుచున్నాఁడు.)

యము నటించుచు) భద్రముఖ! దూరముగా నుండుము. నేను నీకిచ్చెదను.

లజ్జించుచు) ఉన్నాఁడను.

—(రోహితాశ్వునిశరీరముమీదనుండి బట్ట తీసి యిచ్చుచు హస్తమునుజూచి విస్త్ర

యముతోఁ దనలో) ఏమిది! చక్రవర్తిలక్షణలక్షితం బయ్య నీచెయ్య యటువం
టివ్యాపారమునం దుపయుక్త మైనది! (నమిపించి మెల్లగా నెల్లయవయవములు
చూచి యానవాలు పట్టి) ఏమిది! అయ్యో! ఆర్యపుత్రులా? (తత్తటపాటుతో
హా! యార్యపుత్ర! రక్షింపు రక్షింపు. (పాదములమీఁదఁబడుచున్నది.)

రాజు—(తొలఁగి) దేవీ! చండాలదాస్యదూషితుండ నయిన న న్నంటఁ దగదు.

అడిల్లు మూఁటడిల్లుము.

శైబ్య—(ఊటడిల్లి) ఆయ్యయ్యో! యిది యేమి?

జు—దేవీ! యిది పూర్వజన్మకర్మములపంట. నీ విందుకు విలపింపకుము. మృతక
బలమును దెమ్ము.

(దుఃఖముతో నిచ్చుచున్నది) ఆకాశమునుండి పుష్పవర్షముకురియుచున్నది.

—(వీరింతతోఁ జూచుచున్నారు.)

లో) క. బౌరా దానము, శీలం

బౌరా, ధీరత్వ మార, యౌరా సత్యం

బౌరా యోగులు, జ్ఞానం

బౌరహరిశ్చంద్రభూపహర్యక్షునకుఁ.

—(విని నశ్లాఘముగా) ఆహహా! యె-గా- యార్యపుత్రుని గుణశ్లాఘవల

దము - అడించుచున్నాను అయ్య నీగుణశ్లాఘమున - ముగాని యార్య

పటివాని కీదృశానన్ధ తటస్థుల - చూడ నర్వధా ధర్మ మకారణము. సత్వ

విజ్ఞాన మంధకా శర్తనము.

—(దు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

హా! మహారాజహరిశ్చంద్ర! నే కా- నెయ్య

. అమతమనత్యవాక్యముల దానములకొ మఱి యూర్జితంబుల

ర్మములను 'హరిభూపతులమండలి కెయ్యవి దు-ంబు ల

వ్యమలతరాత్మదర్శనపవిత్రము లై తగుశాశ్వతంపులొ

కములను నేను నీకు నొసఁగం జనుదెంచినవాఁడ నియ్యెడకొ.

కావున నీ వింక విచారింపకుము. వత్స! రోహితాశ్వ! యూ

రాజు—(చూచి సంతోషముతో) ఏమీ భగవానుఁడు ధర్ముఁడా మ

పాదనము చేయుచున్నాను.

శైబ్య—స్వామీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

రోహి—(మెల్లమెల్లగాఁ గన్నులు దెఱచుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—రోహితాశ్వ!

క. పితృధత్తపాలితుండ వ

యితి వీ కుమార; మరల నేతెంచెను నీ

గత మైనయట్టిప్రాణము

క్షీతిప్రజలను నేలుకొనుదు చిర మూఱడుమా.

౨౨

రోహి—ఓహూ! మాయమ్మ వచ్చినది! అహ! స్మిచ్ఛటి కెవరు తీసికొని వచ్చినారు?

శైబ్య—ఎవరున్నారు నాయనా? నాకర్కమే నన్ని.

ధర్మ—వత్స రోహితాశ్వ! యిదిగో బ్రహ్మలోకాతిథి

రోహి—ఓహూ! నాయనగారా? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. (చున్నాఁడు)

రాజు—పుత్రకా! చండాలసేవాదూషితుని నన్ను నీవు దాఁకఁ గూడదు.

ధర్మ—రాజా! నీ వింక నీదీనాలాపములను జాలింప వచ్చును. ఏమనఁగా—

శా. నీయిల్లాలిని గొన్నబ్రాహ్మణుఁడు పత్నీనంయుతుం డెవ్వఁడో

హేయకారముతోడ నిన్నుఁ గొనినా డీమాలవాఁ డెవ్వఁడో

న్యాయం బొప్పఁగ నెంచుఁ జేయుదువా రాజ్యం బెల్ల గుహ్యంబు భూ

పాయాధార్థ్యమెఱుంగ నీ కిపుడు దివ్యాలోక మే నిచ్చెదన్.

౨౩

వఁడు రా పరిచారకుఁ డక్కడ?

రుషుఁడు—(ప్రవేశించి) స్వామీ! యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—ఓరీ! ఏమనమును దీసికొని రమ్మ.

పురు—చిత్తము స్వామీ (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

ధర్మ—మహారాజా! నీ పీఠిమాన మధిరోహించి దివ్యనేత్రమున సర్వము నెట్లున్నదో విలొకింపుము.

జు—చిత్తము మహానుభావ! (దివ్యవిమాన మారోహించి ధ్యానము నటించి) * ఓ

హూహూ! విద్యలు దన్నుఁ బొందిన వన్నసంతోషముచేత భగవానుఁడు కాశి

కుఁడు మూర్తాజ్యమును విడిచి మంత్రుల కప్పగించినవాఁడు.

ధర్మ—మహారాజ! భవదీయ మగునత్సవాత్సమును భరీక్షింప వేఁడి యాతపోగనుఁ డ

ట్లుచేసి నాఁడు గాని యాయనకు నీరాజ్యమెందుకు? నీవు సంభ్రమింపక యింక
దేటగా సర్వము నాలోకింపుము.

రాజు—(వెండియు ధ్యానము నటించియానందముతో) దేవీ! నీ వెంతయదృష్టవంశు
రాలవు?

ఉ. బానిసగా నినుం గొనినపాటుఁ డసారకృపానిధానుఁ డీ
శానుఁడు సుక్ము; బ్రాహ్మణియు సర్వజగజ్జనయిత్రి యద్రిజౌ
మానిని; నన్నుఁ గొన్నతఁడు మూఁడు గాఁ డనఘుండు ధర్ముఁ డో
చాన! యథార్థ మి ట్లగుట శత్రుము వాసెను నేఁడు నాహృదిన్.
అ ట్లయిన నిష్ఠుడు రాజౌ కుమారుని రోహితాశ్వనిఁ బృథివీరాజ్యమున కభి
షేకింపుము.

—చిత్తము మహాభాగ!

సింహాసనము సింహాసనము; ఆతపత్ర మాతపత్రము; చామరము చామరము; జు
కుంభము జలకుంభము.

—మ ఇదే భాస్వన్నవరత్నసంస్థగిత మాహేమోచ్చసింహాసనం
బిదిగో శారదచంద్రమండలనిభం బిద్రాతపత్రంబు;
ముదివెల్లి నగుహేమద
ంబు నామరా లివ్వె; కాం
డధిరా సంభృతంబు ఎంపూర్ణస్వర్ణకుంభం బిదే.
కిఁ జూచి) ఓహూ! యెంతయదృష్టము ఈరోహితాశ్వకుమారుని యభి
షేకవత్సవమును దేవత లభినందిం నాగు.

త్రపయఃపరి ర్ణకు

భూ మోగు నివే వియందు; ముక్తమ

చిదిగో సర్వనముం బొనరింతు రచ్చ

చెరి యిదే వృపాబుని భజింతు నిశంశములన్ శ్వరుల్

కరణీయ మాచరితం బయ్యెఁ గావున నీ విక బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రయాణము

రాజు—భగవానుఁడా!

శా. నందప్రోష్ఠత ఘోరతర్జ్వనల విశ్వామిత్రుఁ డుగ్రుండు రాఁ
గం, దేవా ప్రజలం దృఢించి యెట కేగం జూతు కొం
మ్ముం డో నంచు నబాష్పదీనముఖు లై మున్నన్ననావార,
నా గొడి కాగను నెటొకడఁ దాతఁదిషణ్లోకంబులన్.

భర్తు—రాజా! స్వకర్తవై చిత్త్రంబునం జేసి యుచ్చావచస్వభావు లగుప్రజలకా, యం
త లేసి భాగధేయంబులు?

రాజు—మహాత్మా! విను నానిశ్చయము.

క. తిరుగుబా నయ్యెలొకము

లరనిముసం జైన వార లందఱతో నే

—రకుత నానగుపున్నెపు

నెరసుననే వా లకును నీచూపుగతుల్.

౨౮

భర్తు—(విస్తయముతోఁ దనలో) అహూ! యీరాజు చరిత్రము లోకోత్తరము!

(ప)కాముగా) రాజా! —

బగునపర ౧ ౨ నగవ

చేత ని నీప్రజలకుం గూడ

దండకా ౨ ౩ చ

కను గావలసిన దేమి యున్నదో దా

నడుగుక

రాజు—భగవానుఁడా! యింతకన్నను నాకుఁ

దొకట యింకను

చూడు—

చ. పానఁగుటఁ జేసి విద్యలు తపోనిధి నాపయి వీడె గోప మీ

నిసుఁగును బ్రాణముల్ వడసి నేలకు నయ్యెను జక్రవర్తి; నా

కొనఁగితి నీచుదర్శనము; నొందఁగఁ గల్గెను బ్రహ్మలోకమున్;

గొనఁగఁ నింతకన్న నొకకోరిక నా కెదలోన నుండునే.

౨౯

అయిన ని ట్లగుఁగాక.

మత్తకోకిల. పైరుపచ్చలతోడ నిచ్చ లపారసౌఖ్యబుధాళితో

ధారుణీనతి, గెల్పుతో వసుధాస్థలీపతి గ్రాలుతన్;

సారవేత్త లనుగ్రహించుత సత్కృతుల్ నిజకావ్యనం

భారమందును బాదుకొత్పినభవ్యపుంగుణలేశమున్.

౩౦

భర్తు—తథాస్తు.

రాజు—మ. ఎవఁ డీనాటక మాడ నాన తిడి మే నెంతే గగు ర్బూన హ

ర్షవశుం డై ఘనవస్త్రహేమమణిభూషారాసు లిచ్చెన్ దినం

బవనీశుం డలకార్తికేయువ్రథ క్షీరాంభోధితీరంబునన్

గవిపే రగ్రసరంబుగా జగములోనం గ్రుమ్మరుం గావుతన్.

౩౧

భర్తు తథాస్తు.

—* X ద్య. *—

ఇది ఇపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధుపంశక్షీరస్

రాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర హరితనగోత్ర పవిత్ర

గుణకదంబ లక్ష్మీంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూర

పరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ

సుబ్బరాయనామధే యాంధ్రీకృత

చండకౌశిక నాటకంబునందు

సర్వంబును బింద

మాంకము.

నంపూర్ణము.

అనుబంధమున గ్రంథములను వానియూహ్యములు

౧-౪ చిత్రము

శతము (అంతర్గతము) సమస్తమును

గ్రంథము. ౧౮౯౭ సంవత్సరముల ప్రవేశము

తరువాత సంవత్సరములను వివరించు

ము (Vth FORM) నకు బలముగా నిర్మిత

మైనది.)

సుగమమునకు. (౧౯౦౦ వ సంవత్సరమున-౧ వ పాఠము

నకు బలముగా నిర్మితమైనది)

సంవత్సరము (విశేషముల కుండకము)

భగవద్గీత (సర్వభక్తియొక్క మూలము)

భక్తిసంహారము (సర్వవిషయములకు)

జీవితము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

విశేషములకు (సర్వవిషయములకు)

భావము)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)

సంవత్సరము (సర్వవిషయములకు)